

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

POHÁDKY ELIŠKY KRÁSNOHORSKÉ

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc.

Autor práce: Lenka Metelcová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 4.

2013

Prohlášení:

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem odhalování plagiátů.

České Budějovice 2. května 2013

.....

Lenka Metelcová

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce panu prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, CSc. za jeho čas, trpělivost a především cenné rady, které mi v průběhu práce uděloval.

Anotace

Cílem bakalářské práce je vytvořit bibliografii pohádek E. Krásnohorské, následně zmapovat dobový ohlas a literárněhistorické hodnocení jevu. Vlastní analýzou jsem stanovila typ pohádek Krásnohorské, a to porovnáním s normami pohádky folklórní (na základě metodologie Proppovy) a dále srovnala Krásnohorskou s předními českými pohádkáři – Erbenem a Němcovou a dále pak s dánským pohádkářem H. Ch. Andersenem.

Annotation

The aim of this work is to create a bibliography of fairy tales by E. Krasnohorska, then map the response period and literary-historical evaluation of the phenomenon. By my own analysis, I set the type of her tales by comparing them with the standards of fairy-tale folklore (based on Propp's methodology) and compared Krásnohorská with leading Czech fairy-tale writers Erben and Němcová and also with Danish fairy-tale writer H. Ch. Andersen

Obsah

Úvod	7
1. POHÁDKA.....	9
1.1 Historie pohádky.....	9
1.2 Rozdělení pohádek.....	11
2. ELIŠKA KRÁSNOHORSKÁ.....	13
2.1 Specifika pohádkové tvorby Elišky Krásnohorské.....	13
2.2 Pohádka o větru – analýza dle Proppa.....	16
3. ELIŠKA KRÁSNOHORSKÁ V KONTEXTU S BOŽENOU NĚMCOVOU A KARLEM JAROMÍREM ERBENEM.....	25
3.1 Božena Němcová	25
3.2 Karel Jaromír Erben.....	27
3.4 Eliška Krásnohorská vs. Karel Jaromír Erben	37
3.5 Eliška Krásnohorská vs. Božena Němcová	38
3.5.1 Perníková chaloupka.....	38
4. ELIŠKA KRÁSNOHORSKÁ A HANS CHRISTIAN ANDERSEN	42
4.1 Srovnání pohádky Krásnohorské a Andersena	43
Závěr	46
Prameny a zdroje	48
Seznam příloh.....	50
Přílohy.....	51

Úvod

Bakalářská práce s názvem *Pohádky Elišky Krásnohorské* si klade za cíl především seznámit čtenáře s mnohdy opomíjenou, ale rozhodně české literatuře velmi přínosnou, pohádkovou tvorbou Elišky Krásnohorské a shrnout celou její dosavadní tvorbu v odvětví české dětské literatury.

V první kapitole bakalářské práce se pokusím definovat pojem pohádka, krátce nahlédnu do historie tohoto žánru a čtenáře seznámím s různými děleními pohádek, které nakonec specifikuji, v souladu s mnou vybraným dělením (dle *Encyklopedie literárních žánrů*), na pohádku lidovou/folklorní a autorskou, tato dělení bych ještě blíže rozvedla.

V další části se budu věnovat osobě Elišky Krásnohorské, specifikuji tvorbu autorky v oblasti dětské literatury a zaměřím se na - pro autorku typické - prvky, které se objevují napříč jejími díly. Poté připojím pro praktickou ukázkou rozbor její neznámější autorské pohádky *O větru*. Pohádku nejprve pro lepší orientaci v následném rozboru představím dějově, poté bych navázala analýzou na základě studie Vladimíra Jakovleviče Proppa s názvem *Morfologie pohádky*. V závěru ještě specifikuji některé pohádkové rysy, které se v pohádce objevují.

Následující část práce se zaměří na srovnání pohádek Elišky Krásnohorské s dalšími předními českými pohádkáři. Tvorbu Elišky Krásnohorské porovnáám s tvorbou Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena, pokusím se především zdůraznit jejich vzájemné odlišnosti. Abych mohla lépe postihnout tyto rozdíly, rozhodla jsem se představit nejprve každého autora zvlášť – nejdříve Boženu Němcovou, následně Karla Jaromíra Erbena.

Nejllepším způsobem, jak detailně představit rozdíly mezi autory, bude zvolení jedné ukázky, která je společná všem třem. Jedinou společnou pohádkou je veřejnosti jistě velmi známá pohádka *O kohoutkovi a slepičce* (v původních zněních pod názvem – *Jak pohřbil kohoutek slepičku* – Krásnohorská, *Pohádka o slepičce a kohoutkovi* – Němcová a *Slepička a kohout* – Erben). Tuto pohádku jsem si vybrala, abych zde postihla odlišnosti jednotlivých verzí. Analýzu pohádky už nebudu provádět na základě Proppovy *Morfologie pohádky*.

Abych odlišnosti tvorby vybraných autorů v kontextu s Eliškou Krásnohorskou prozkoumala ještě podrobněji, rozhodla jsem se v dalších dvou kapitolách srovnat

autory ve dvojicích – K. J. Erbena a E. Krásnohorskou a B. Němcovou s E. Krásnohorskou. V případě K. J. Erbena budu srovnání demonstrovat na pohádce *Hrnečku, vař!* a v následném dalším srovnání naší autorky s B. Němcovou na společné pohádce *O perníkové chaloupce*, která se mi zdála vzhledem k různým pojetím obou autorek jako nejvhodnější.

V závěru práce představím dánského pohádkáře H. Ch. Andersena. Vymyká se nejen odlišnou národností oproti předchozím dvěma autorům, ale i celkovou podobou pohádek, proto jsem zvolila jeho umístění v práci takto. Představila bych ho samostatně, uvedla bych specifika jeho tvorby a jako u předchozích pohádek bych provedla srovnání na dvou příslušných pohádkách každého autora.

1. POHÁDKA

Pohádkou (možno také použít staročeský výraz báchorka)¹ nazýváme převážně prozaický žánr lidové slovesnosti, který procházel ústním předáváním z generace na generaci a později byl sběrateli v nějaké podobě zaznamenán.

Typické pro tento útvar je, že každodenní realitu podává jako nadpřirozenou, s naivní samozřejmostí, jakoby vše bylo skutečné. Oproti skutečnému světu je ale svět pohádkový izolován od vnějšího kontextu společensko-historické reality. Funguje pouze podle svého autonomního řádu, oproti skutečnému světu je spravedlivější a vyvolává dojem bezstarostnosti. Děj pohádky nám i přes svou kouzelnost přijde snadno uvěřitelný – i z toho pramení velká oblíbenost tohoto žánru nejen u dětí, ale i u dospělých. Nezbytná je i často se objevující výchovná funkce pohádek.

Jak už jsem zmínila výše, pohádka je převážně psána prózou, nemusí to však být vždy platným pravidlem. Najdeme i pohádky veršované či ve formě střídání pasáží psaných veršem a prózou, výjimečně můžeme najít pohádky v dramatické podobě.

1.1 Historie pohádky

Vznik pohádky nemůžeme přesně datovat – patří ke starobylým slovesným žánrům, které naše lidstvo provází už od počátku. Pohádka se objevuje už v předantických kulturách – ovšem v této době nebyla předmětem sběratelského ani autorského zájmu. V prvopočátku pohádka jako taková nebyla určena dětem, ale dospělým.

Za kolébku pohádky je někdy mylně považována Indie – není tomu tak, neboť nejstarší písemně zaznamenaná pohádka s názvem *O dvou bratřích* pochází z Egypta a datujeme ji do 13. stol. př. n. l.

¹ Staročeský pojem „báchorka, báchora“ má ruský kořen z „bachorit“ (prášit); termín pohádka vznikl z polského „gadati“ čili mluvit, následoval pojem „gadka či gadanina“ – hádanka, s předponou „pogadka“. Název pohádka v nynějším slova smyslu se objevuje až od konce 18. stol. (pohádka je zároveň i hádanka), pojem pohádka se ustálil v 70. letech 19. stol. (Jana Čenková a kolektiv: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*, str. 107.)

Hojně se pohádky objevují v době Homérově, tedy v antické literatuře (i přesto, že se jedná o eposy, objevují se zde pohádkové motivy jako jednooká obluda či kouzla). Dále jsou to Ezopovy bajky a biblické pohádky – např. *O králi Šalamounovi*.

Pohádka prostupuje i dobou středověku. Pohádkové motivy nalezneme v legendách (boj sv. Jiřího s drakem), hrdinských eposech, rytířské epice (tématem hlavně král Artuš) a dvorském románu. Pro středověk je typické míšení fantastična s realitou. Do této doby můžeme datovat ustanovení nejstaršího a nejstabilnějšího pohádkového typu čili pohádky kouzelné. Pohádky jsou anonymní a spojené s vypravěčskou tradicí.

V 16. století kulminuje snaha o ucelení a samostatné zpracování folklorních pohádek, jež by je učinilo součástí umělecké literatury.

Nový vztah k pohádce přináší až generace romantiků. Pohádky se sbírají a upravují, patrná je snaha o klasické adaptace. V této době se také objevuje sourozenecká dvojice bratří Grimmů. Jsou prvními významnými sběrateli pohádek, typická v jejich tvorbě je jistá surovost až drastičnost, tyto pohádky směřovaly k dospělému publiku, nikoliv k dětem. Mimo sbíraných pohádek se v romantice objevují konečně i autorské pohádky (Eliška Krásnohorská), ty se ale také opět obracejí spíše k dospělým, protože jsou protkány navíc ještě filozofickými myšlenkami a jistou dávkou životní moudrosti (z těchto pohádek jmenujme např. Wildova *Šťastného prince a jiné pohádky* a ve 20. století vznikajícího *Malého prince* A. de Saint-Exupéryho). V době biedermeieru vzniká vídeňská kouzelná hra neboli dramatická báchorka.

V době novoromantismu se pohádka stylizuje do dramatu, nabaluje na sebe mnohem více prvků fantastična a opět míří spíše k dospělému publiku.²

Jak už jsem zmínila, i když se pojem pohádka většinou zařazuje do kategorie dětské literatury, v prvopočátku tomu bylo právě naopak a jednalo se výhradně o záležitost určenou dospělým.

Významnou osobností na poli pohádkové tvorby pro děti je potom právě Eliška Krásnohorská, již se moje práce převážně zabývá.

² MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*, str. 474 – 476.

1.2 Rozdělení pohádek

Pohádka je žánr mimořádně rozmanitý, a tudíž je i klasifikací pohádek nepřeborné množství. Jelikož se o tuto diferenciaci snažila řada badatelů a jejich výklady se různí, nemůžeme žádné rozdělení pokládat za závazné. Rozdělení pohádek je tedy individuální a vlastní každému autorovi. Nejhlouběji se klasifikací pohádek zabýval ruský lingvista Vladimir Jakovlevič Propp ve své studii *Morfologie pohádky*, v níž připouští, že každý pokus o klasifikaci vyvolává námitky. Předkládá například návrh klasifikace od Vsevoloda F. Milera – „*Pohádky se nejčastěji dělí na pohádky s nadpřirozeným obsahem, pohádky ze života a pohádky o zvířatech.*“³ Uvádí také klasifikaci oděsského profesora Volkova, který fantastickou pohádku dělí dokonce do 15 různých syžetů. Jiné dělení nám nabízí Svatopluk Cenek, autor knihy *Teorie literatury*, ten pohádky rozděluje do čtyř oddílů: pohádka zázračná neboli fantastická, pohádka novelistická, satirická a pohádky o zvířatech. Z těchto příkladů je tedy patrné, že dělení pohádky je opravdu různorodé.

Ve své práci jsem se přiklonila ke klasickému rozdělení pohádek, jaké nabízí *Encyklopedie literárních žánrů*. Ta pohádky dělí dle původu⁴, a to na lidovou a autorskou pohádku.

LIDOVÁ/ FOLKLORNÍ POHÁDKA

Tato podoba pohádky patří mezi nejstarší, původně byla určena dospělým, nikoliv dětem. Jedná se o epický prozaický žánr ústní lidové slovesnosti, jehož základem je umělecká fantastika nebo podobenství – tyto pohádky se zpravidla vyprávěly, předávaly z generace na generaci a autoři je poté sbírali, studovali a specificky přetvářeli na literární text.

Základem těchto pohádek jsou pohádky kouzelné neboli fantastické (tématem je vítězství dobra nad zlem, slabšího nad silnějším, nadpřirozené postavy, úkoly a překážky, které hrdina vždy úspěšně překoná).

Objevují se také zvířecí pohádky (směřující k bajkám), často s výchovným poselstvím (protagonisty jsou zvířata chovající se jako lidé). Dále sem patří legendární pohádky (časté jsou biblické motivy a biblické postavy).

³ PROPP, Vladimir Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*, str. 15.

⁴ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*, str. 473-474.

Nejmladší vrstvou jsou pohádky novelistické (zaměřují se na každodenní život, sociální tematiku – častý rozpor mezi bohatým a chudým).

AUTORSKÁ POHÁDKA

Je mladší než lidová pohádka, ale pracuje se stejnými pohádkovými rysy. Oproti lidové pohádce je zde ale patrný rys tvůrčí osobnosti, autorská pohádka také vědomě překračuje tradici (kouzelné motivy součástí každodenní reality), je subjektivnější.

Obvykle se zaměřuje na dětského čtenáře s předpokladem, že ten už má určité povědomí o pohádkové tvorbě a jejích postupech. Bývá často bližší povídce.

Za přední autorku (možno i zakladatelku autorské pohádky) považujeme Elišku Krásnohorskou (převyprávěla např. pohádky H. Ch. Andersena).

Patří sem rovněž pohádka se zvířecími hrdiny jako u lidové pohádky, symbolická pohádka související s filozofií života a především pohádka moderní (často označována za antipohádku) – typické pro ni je, že kombinuje všednost a magičnost. Řadíme sem dále pohádku parodickou (žertem se snaží zesměšňovat) a do novodobé historie spadající filmové pohádky či pohádkové televizní seriály.

2. ELIŠKA KRÁSNOHORSKÁ

Eliška Krásnohorská, vlastním jménem Alžběta Pechová (pseudonym *Krásnohorská* si zvolila podle otceva mylného přesvědčení, že pochází z rytířského rodu *Pechů z Krásné Hory*.)⁵ byla česká básnířka, prozaička, literární kritička, libretistka oper B. Smetany, překladatelka a mimo jiné také autorka literatury pro mládež a dětské literatury.

2.1 Specifika pohádkové tvorby Elišky Krásnohorské

Eliška Krásnohorská byla jednou z mála osob, které se žánru pohádky začaly věnovat intenzivněji. Její náklonnost k dětem je patrná i v její studii *Národní pohádka a dětská povídka*, v níž se vyjádřila následovně: „*Kdo miluje nejen tiché žáčky ve škamně, ale šťastné děti v celé jejich originalnosti, s jejich těkavou a nenasytnou obrazností, s jejich bažením po věcech neobyčejných a velikých, s jejich prostomilou bádavostí a čtveračivou zvědavostí: ten bude si přát se mnou, aby přišla již z módy ona suchopárná literatura dětská, umožňující samu přirozenost dětinného věku a i ten primitivní dětský krasocit, a za to aby k oblažení drobného obecnstva nastala renesance dětské povídky dle přirozeného vzoru a z původního zdroje pohádky prstonárodní*“.⁶ Nad tragickým stavem a úpadkem české pohádky národní v 19. století si posteskla i na začátku již jmenované stati: „*Ubohé, rozkošné naše pohádky prstonárodní! Zdali již komu napadlo ujmout se vás, jako se ujali vzdělanci družek vašich, prstonárodních písní, vyvésti vás též z temného koutečka zapomenutí a neuznání, i posvítit také na vás plným světlem zdravého vkusu, oceniti vás uvědoměle a všestranně? Pochybují*.“⁷

Drahomíra Vlašínová ve své publikaci o Elišce Krásnohorské⁸ uvádí, že své první pohádky začala psát Krásnohorská kolem poloviny 70. let 19. stol. – můžeme tedy říci, že stála u zrodu vzniku žánru známého jako umělá autorská pohádka.

⁵ *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce. 2/II. K-L.*, s. 940.

⁶ PEŠAT, Zdeněk: *Eliška Krásnohorská: Výbor z díla II. Studie, kritiky a paměti.*, str. 12.

⁷ PEŠAT, Zdeněk: *Eliška Krásnohorská: Výbor z díla II. Studie, kritiky a paměti.*, str. 7.

⁸ VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: *Eliška Krásnohorská Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*, str. 174 – 175.

V případě tohoto nově vznikajícího žánru autorka usilovala o vytvoření osobité autorské pohádky, jejímž význačným rysem bylo napodobit lidové pohádky. Vedle autorské pohádky Eliška Krásnohorská uváděla do českého prostředí i klasické světové lidové pohádky, které vydávala společně s Anežkou Čermákovou-Slukovou (neteř Karolíny Světlé). Jednotlivé pohádky přeskupovala autorka do různých souborů a často svá díla i svazovala do knih společně s jinými autory dětské literatury (např. K. J. Erben nebo Božena Němcová).

Co se týče autorské umělé pohádky, Krásnohorská neměla vyhraněný pohádkový typ a dá se říci, že jej teprve hledala – její pohádky tak balancují mezi pohádkami a povídkami s fantastickými prvky. Pohádkovosti v pravém slova smyslu nabývají její pohádky až tam, kde do textu vstupují pohádkové bytosti. V některých svých autorských pohádkách se Krásnohorská snaží napodobit lidové pohádky, jinde se kloní výhradně k modernímu typu. Silně je ovlivněna i převzetím a převyprávěním pohádek H. Ch. Andersena a často můžeme spatřit podobnosti s tímto autorem. Právě převyprávění pohádek H. Ch. Andersena vedlo k poměrně velkému obohacení, neboť do té doby v pohádce převládala obrozenecká tematika vesnického prostředí a Krásnohorská pohádku přesunuje i do prostředí města.

Základem tvorby Elišky Krásnohorské je výchovný motiv, jenž je patrný téměř ve všech jejích pohádkách – didaktická funkce byla pro autorku zásadní.

Pro Krásnohorskou ale bylo prioritou nejen vtisknout do pohádky onu výchovnou funkci, ale zdůrazňovala také i to, že pohádkou by dítě mělo být i dojaté, ovšem pouze do té míry, aby bylo zaujato, nikoliv aby jeho vnímání přerostlo v bolestné dojmy, neboť dětský cit potřebuje mnohem více šetrnosti než u dospělého. Toto zmiňuji právě v návaznosti na převyprávění pohádek Andersena, i přesto že se jeho pohádkami Krásnohorská inspirovala a byla jimi ovlivněna, vytýkala mu právě mnohdy až přílišnou sentimentálnost a negativnost – „*Dokonce pak tragika byla by myslí dětské nesnesitelná. Z téže příčiny ani proslulé báchorky Andersenovy, byť jini desetkrát je odporučovali, dětem odporučiti bych nemohla.*“⁹

Prvním jejím pokusem o autorskou umělou pohádku je *Pohádka o větru* z roku 1877 (zajímavostí je, že pohádka byla ilustrována žačkami školy při Ženském spolku na

⁹ VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: *Eliška Krásnohorská Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*, str. 276.

základě návrhů autorčiny sestry Bohdanky Pechové, skryté pod pseudonym Nejmenovaná).

Nelze však říci, že snaha o výchovnost byla všem jejím pohádkám ku prospěchu. Jak ve své publikaci opět uvádí Vlašínová¹⁰, například v souboru pohádek s názvem *Tři pohádky* byla za nerovnováhu a přílišné zvýraznění výchovného zaměření spolu se snahou o přílišné zdůrazňování striktní poslušnosti kritizována a pohádky považovány za „poškozené“. Neberme ale tuto informaci za zavadějící. Autorka se za svou tvorbu pro nejmenší nedočkala pouze kritiky, naopak, na poli dětské literatury byla pro svou pohádkovou činnost i uznávána a vyzdvihoována. Například dvojice autorů Otokar Pospíšil a Václav František Suk se o ní ve své knize *Dětská literatura česká* vyjádřili pochvalně: „*Pohádky Elišky Krásnohorské vykonaly obrovskou službu ve prospěch české pohádky u celých generací mladších čtenářů*“.¹¹

Pohádky, které psala Krásnohorská s již zmíněnou A. Slukovou, patří mezi její vrcholná a uznávaná díla i přesto, že jsou vlastně převyprávěním světových pohádek (francouzského pohádkáře Ch. Perraulta nebo i bratří Grimmů). Jejich hlavním znakem je stručnost a redukce na hlavní dějové prvky. Je to poměrně překvapujícím jevem, protože známé a klasické pohádky jako *O červené Karkulce*, *O Sněhurce a sedmi trpaslících*, *O Palečkovi*, *O Popelce* nebo *O perníkové chaloupce* či *Šípkové Růžence* jsou převyprávěny pouze na třech až čtyřech stranách, což je poměrně výjimečné. Přesto se nedá říci, že by jim toto „zkrácení“ uškodilo, ba naopak, pohádky mají stručný, svižný a dynamický ráz, a pojetí Krásnohorské se tak nakonec jeví jako šťastné řešení. Jak jsem několikrát zmínila, Krásnohorská ve spolupráci s A. Slukovou seskupovala své pohádky do pohádkových souborů vycházejících většinou pod názvem *Z pohádky do pohádky* nebo *Pohádky naší babičky*. Tyto soubory obsahují jak řadu nejznámějších českých pohádek, tak i pohádky mladší, jako např. *Hrnečku vař!* a pohádky zcela neznámé, pocházející přímo z pera autorky a poukazující na záměr

¹⁰ VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: *Eliška Krásnohorská Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*, str. 175.

¹¹ VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra: *Eliška Krásnohorská Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*, str. 175.

o vytvoření umělé pohádky autorské. Stručnost a výstižnost je ale opravdu nedílnou součástí mnoha jejích pohádkových děl.

Nezřídka jsou její pohádky doprovázeny ilustracemi již zmíněné sestry Bohdanky Pechové, jindy jsou knížky opatřeny ilustracemi Artuše Scheinera.

I když Eliška Krásnohorská není v souvislosti s pohádkami tolik známá, její pohádky jsou jistě velkým přínosem dětské literatuře. V dnešní době už by její podání asi těžce konkurovala propracovanějším a známějším převyprávěním, ale i přesto, ve své době byla uznávanou a ctěnou autorkou dětských knih. Dnes se sice s jejími pohádkovými knížkami můžeme setkat, ale většinou ne v původní podobě, nýbrž upravené - pod označením „na motivy“ Elišky Krásnohorské. Nemůžu nezmínit ani to, že pohádky Elišky Krásnohorské hlavně v pozdních letech jejího života vykazovaly politické a vlastenecké názory autorky (např. pohádka *O draku Kraku* z roku 1918).

Autorčiny nejznámější pohádky (nejde však o pohádky čistě autorské) jsou například: *O Palečkovi*, *O červené Karkulce*, *Kocour v botách*, *Šípková Růženka*, *Bělínka a Růženka* nebo *Bratříček a sestřička*.

Mezi její pohádky autorské patří kupříkladu *Pohádka o větru*, *O draku Kraku* nebo *Svízel a Štěstěna*. Právě první zmíněnou – *Pohádku o větru* jsem si vybrala k následnému širšímu představení, neboť tato pohádka je, coby pohádka autorská, spisovatelčinou nejznámější a nejčtenější.

2.2 Pohádka o větru – analýza dle Proppa

Jak již bylo jednou zmíněno výše, tuto pohádku napsala Eliška Krásnohorská v roce 1877 a jedná se o její vůbec první autorskou pohádku.

Pohádka vypráví o dvou sourozencích – Dorniče a Vítkovi, kteří putují k neznámému dobrodinci, jenž kdysi poskytl jejich nečekaně zchudlému otci pomoc, aby mu po letech jeho skutek oplatili. Cestu k němu jim ukazuje vítr, který se v průběhu pohádky mění ve dvě různé bytosti – starce a stařenu (Vít a Vichřice). Ty dětem na cestě připraví různé nepříjemné zkoušky (černý les, mokré bažiny, strašlivé hory). Zatímco pracovitá a dobrotivá Dornička útrapy překonává díky své lásce a úctě bez nesnází, její chamtivý a pohodlný bratr Vítek se ocitá kvůli své povaze často na scestí. Vít a Vichřice je v závěru jejich putování obdarují - očarují jejich věci. Dorničin šátek ukáže vždy správnou cestu, ale musí jít vždy proti větru. Vítkův klobouk

zase ukáže nejkratší cestu ke štěstí, ale musí s ním jít také proti větru. Děti se v této části pohádky rozdělují. Vítek, zlákan vidinou snadného štěstí, běží s kloboukem po větru, až dorazí do města k bohatému kožešníkovi – zapře svou rodinu a kožešník se ho ujme jako syna. Dornička za pomoci svého šátečku dojde do téhož města až k samotnému panu králi, cestou potká kožešníka a nedopatřením prozradí, že Vítek je její bratr. Kožešník, rozhněván chlapcovou drzostí a zatajením rodiny, ho vyhodí. Dornička se dostane až k panu králi, ve kterém pozná dobrodince, jenž kdysi pomohl otci. Chce dobrodiní oplatit službou, ale král i královna splátku s díky odmítnou. V království vládne smutek, a tak Dornička vyzvídá na staré chůvě, co je toho příčinou. Stará chůva jí řekne, že král a královna kdysi na moři ztratili svého marnotratného a rozmazleného syna Drahozora. Ale že jen ona ví, co se s ním skutečně stalo. Svěřit to může ale pouze jediné správné osobě, jinak mladý kralevec zahyne. Dornička chůvu přesvědčí, že ona je tou správnou osobou a je ochotna pro záchranu Drahozora vykonat vše. Chůva jí tedy prozradí, že mladíka je třeba osvobodit a že se musí vydat po moři proti vlnám tam, kde je mladík uvězněn. Dornička nemarní čas a běží do přístavu, kde si chce najmout loď, která s ní popluje proti větru a slibuje velké bohatství tomu, kdo s ní proti větru popluje. Na jedné z lodí se setká znovu se svým bratrem Vítkem, který se dostal do péče kapitána lodi. Kapitán je dojat shledáním sourozenců a chce se stát i opatrovatelem Dorničky. Přes její vůli vyplouvá na moře, ale ne proti větru, nýbrž po větru. Dornička chce uprchnout, a tak v noci tajně za pomoci lstivého bratra (kterého opět omámí vidina bohatství, které Dornička má) z lodi uteče na malé loďce. Tou děvče za pomoci kouzelného šátečku dopluje proti vlnám až k ostrovu, kde vidí jen lva. Když přistane, setkává se zde opět s Vichřicí a Větrem. Ty jí prozradí, že oním lvem je skutečně zakletý kralevec Drahozor a že ona ho může vysvobodit jen v případě, že se bude o lva sedm let starat a zkrotí ho. Dornička službu přijímá. Postupně si na ostrově zvyká, spřátelí se se lvem a ochočí si i malou laňku, na kterou ale lev-Drahozor žárlí. Sedmiletá služba se pomalu chýlí ke konci. Jednoho dne se Dornička mazlí se svou srnkou a žárlivý lev to nevydrží a chce srnu rozsápat, v tu chvíli, když na ní skočí, Dornička vytáhne luk a lva zastřelí. Nejprve běduje, že Drahozora zastřelila, ale najednou se ze lva stane spanilý princ, který jí vyzná lásku a řekne, že zlomila prokletí. Požádá Dorničku o ruku a vracejí se zpět do své vlasti. Domů se shodou okolností dostanou stejnou lodí, z jaké kdysi Dornička uprchla. Kapitán lodi jí vypráví, že jejich loď byla přepadena loupežníky. Všichni na moři se bojí neznámého piráta, který prý má kouzelný klobouk, díky kterému poroučí větru a díky němuž vykrádá lodě. Dornička

v něm ihned pozná svého bratra Vítka a hořce lituje, že se dostal na scesti. Spolu s Drahozorem šťastně dorazí domů, kde je vítá celá královská rodina, dokonce se dozvídá, že jejich otec dorazil do města a král ho udělal vrchním soudcem. V tu chvíli se zrovna ve městě soudí zločinec – dopadený pirát Vítek. Když se nad ním má vyřknout ortel nejtěžší, Dornička povstane, dojde k bratrovi a dá mu milost. Vítek padne na kolena a začne hořce litovat svých činů. Soudcům se ho zželelo, a tak milost opravdu dostane. Král z napraveného Vítka udělá vrchního velitele námořnictva a Dornička se stane královnou. Pohádka šťastně skončí.

Po stručném představení děje pohádky se zaměřím na některé konkrétní znaky pohádkovosti, jež dílo vykazuje. Mimo jiné tato pohádka, jak již je u Krásnohorské zvykem, má opět zdůraznit výchovné poselství – staví do protikladu pohodlného Vítka, který chce snadno ke štěstí dojít a ocitá se na scesti, a pracovitou Dorničku, která má dobré srdce a díky tomu svého štěstí dojde i trnitou cestou. Je tu také motiv potrestání nezdárného Vítka a následný motiv odpuštění milosrdné Dorničky. Jedná se tedy o pohádku autorskou, ve které jsou ale patrné tytéž pohádkové rysy jako v lidové (folklorní) pohádce.

V pohádce jsem se pokusila charakterizovat některé prvky na základě již zmíněné Proppovy *Morfologie pohádky*.^{*12}

V mnoha případech bylo ale poměrně obtížné Proppovu práci na mnou vybranou pohádku adaptovat, vzhledem k tomu, že jeho práce se velmi do hloubky zabývá morfologickou osnovou kouzelné pohádky, navíc ještě pohádek ruských, a ne vždy vhodně korespondovala s pohádkou autorskou – mnou zvolenou.

Pohádka *O větru* začíná, stejně tak jako obvyklá pohádka, jistou výchozí situací. „*Vyjmenují se členové rodiny, nebo je představen budoucí hrdina (např. voják) – tak, že se uvede jeho jméno nebo se charakterizuje jeho stav.*“¹³ Na začátku pohádky, tedy po místě výchozí situace, Propp následně představuje 31 různých funkcí¹⁴, které

¹² „V bádání o pohádkách a jejich formální výstavbě je svými závěry stále aktuální *Morfologie pohádky* Vladimíra Jakovleviče Proppa z roku 1928. Stále se opakující výběr syžetových schémat kouzelných („volšebných“) pohádek Propp doložil zjištěním, že v pohádce je často stejná činnost připisována různým postavám, takže je možné zkoumat kouzelnou pohádku podle funkcí jednajících osob“ (ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury.*, str. 109).

¹³ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.*, str.29.

¹⁴ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.*, str. 30 – 56.

můžeme v pohádce rozeznat. Pro snazší orientaci budu římskými čísly a názvem označovat Proppovy funkce a pod označením E.K. budu zařazovat, zda daná funkce koresponduje s *Pohádkou o větru*, popřípadě do jaké míry.

- I. JEDEN ZE ČLENŮ RODINY OPOUŠTÍ DOMOV

Propp zde vytyčuje 3 různé body (odchází osoba starší generace, smrt rodičů nebo odchod osoby mladší generace).

E. K.: v našem případě tomu tak skutečně je. Domov opouští sourozenecká dvojice Dornička a Vítek, tedy osoba mladší generace.

- II. HRDINOVI JE NĚCO ZAKÁZÁNO

Propp: „*Opačnou formou zákazu je příkaz nebo návrh: přinést na pole jídlo, vzít s sebou do lesa bratříčka.*“¹⁵

E. K.: objevuje se v našem případě, Dornička na cestu vezme bratra s sebou – příkaz.

- III. ZÁKAZ PORUŠEN

Propp: „*Do pohádky vstupuje nová osoba, kterou můžeme nazvat škůdcem.*“¹⁶

E. K.: stařec a stařena (Vichřice a Vítr), které můžeme považovat za „škůdce“, se dětem snaží ztížit cestu. Ovšem za jistého „škůdce“ můžeme považovat i samu osobu Vítky – své sestře cestu neulehčuje, svádí ji neustále k návratu domů a myslí jen sám na sebe, ovšem nejedná se o novou postavu, která vstupuje do děje.

- IV. ŠKŮDCE SE SNAŽÍ VYZVÍDAT

E. K.: objevuje se do určité míry – Vítr i Vichřice se děti ptají, kam jdou, vyzvídají, ale v kladném slova smyslu.

- V. ŠKŮDCE DOSTÁVÁ INFORMACE O SVÉ OBĚTI

E. K.: objevuje se jen do určité míry, děti nejsou brány jako oběť, odpovídají na otázku, kam jdou.

- VI. ŠKŮDCE SE SNAŽÍ OKLAMAT SVOU OBĚŤ, ABY SE ZMOCNIL JÍ NEBO JEJÍHO MAJETKU

E. K.: za tímto účelem Vichr ani Vichřice nepřicházejí, u nich se tato funkce neobjevuje. Můžeme ale říci, že se objevuje opět u Vítky – své sestře lže, prahne po bohatství a ve scéně s lodí svou sestru klame.

¹⁵ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.*, str. 30.

¹⁶ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.*, str. 31.

- VII. OBĚŤ PODLEHNE ÚSKOKU A TÍM BEZDĚČNĚ POMÁHÁ NEPŘÍTELI

E. K.: objevuje se jen trochu a to opět ve scéně s lodí – Dornička uvěří lstivému bratrovi, nemůžeme ale říct, že by tím nějak významně nepříteli (bratru) pomohla – tomu se pouze dostane bohatství, ale na další průběh pohádky to nemá významný vliv.

- VIII. ŠKŮDCE PŮSOBÍ JEDNOMU ZE ČLENŮ RODINY ŠKODU NEBO ÚJMU

Propp: „*Tato funkce je mimořádně důležitá, protože z ní vlastně vyplývá dějová dynamika pohádky. Odloučení, porušení zákazu, vyzrazení a zdařilý úskok připravují tuto funkci, umožňují ji nebo usnadňují.*“¹⁷

E. K.: Propp zde rozeznává 19 možných forem škůdcovství. Ani jedna ale nekorresponduje s naší pohádkou. Vítr ani Vichřici nemůžeme považovat v tomto směru za škůdce, dětem žádné fatální újmy nepůsobí. Jiný škůdce se zde neobjevuje (do určité míry můžeme opět považovat za škůdce vlastního bratra Dorničky Vítka – ovládá ho jeho chamtivost a touha po bohatství, která je mu na škodu).

- VIII-a) JEDNOMU ZE ČLENŮ RODINY SE NĚČEHO NEDOSTÁVÁ NEBO BY NĚCO CHTĚL MÍT

Propp: „*Tyto případy lze jen obtížně klasifikovat. Bylo by možné rozdělit je podle forem uvědomění si nedostatku. Pro obecně morfologické cíle není nutno utřídovat všechny případy, lze se omezit na nejdůležitější a ostatní zobecnit.*“

E. K.: V této souvislosti můžeme jako člena rodiny, kterému se něčeho nedostává, jmenovat zřejmě pouze Vítka, jeho pocity jsou ale subjektivní – jen prahne po něčem, co nutně k životu nepotřebuje (extrémní bohatství).

- IX. NEŠTĚSTÍ NEBO NEDOSTATEK JSOU SDĚLENY. K HRDINOVÍ SE NĚKDO OBRACÍ S PROSBOU NEBO ROZKAZEM. JE ODESLÁN NEBO PROPOUŠTĚN.

Propp: „*Tato funkce uvádí do pohádky hrdinu. Při podrobnější analýze může být rozložena na součásti, ale pro naše potřeby to není podstatné. Hrdinové pohádky mohou být dvojího typu: 1. Jestliže je unesena dívka, mizí z obzoru svého otce a dívku*

¹⁷ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.*, str. 33.

se vypraví hledat Ivan, pak hrdinou pohádky je Ivan, a ne unesená dívka. Takové hrdiny lze nazvat hledači. ¹⁸

E. K.: výše uvedené zcela koresponduje s pohádkou, v našem případě je takovýmto hrdinou sama Dornička – vydává se hledat zakletého královce.

- X. HLEDAČ SE ROZHODNE K PROTIKCI NEBO S NÍ VYSLOVÍ SOUHLAS

Propp: *„Tento moment je charakterizován např. takto: „Dovol nám, care, hledat tvé dcery“ aj. Někdy tento okamžik není vyjádřen slovně, ale před hledáním samozřejmě dochází k volnému rozhodnutí.* ¹⁹

E. K.: Objevuje se i v naší pohádce – Dornička sice nevymáhá souhlas o vysvobození královce na jeho rodičích, ale při rozpravě s chůvou jí slibuje, že ho najde a osvobodí.

- XI. HRDINA OPOUŠTÍ DOMOV

Propp: *„Tento odchod je něco jiného než dočasné odloučení.“*

E. K.: souhlasí i v naší pohádce. Dornička opouští království a vydává se hledat královce.

- XII. HRDINA JE PODROBEN ZKOUŠCE VYPTÁVÁNÍ, JE NAPADEN APOD., ČÍMŽ SE PŘIPRAVUJE ZÍSKÁNÍ KOUZELNÉHO PROSTŘEDKU NEBO POMOCNÍKA

E. K.: Souhlasí v části, v níž se Dornička zavazuje Větru a Vichřici, že bude sedm let sloužit lvu, aby ho vysvobodila.

- XIII. HRDINA REAGUJE NA ČINY BUDOUCÍHO DÁRCE

E. K.: opět souhlasí, jak zde předkládá Propp: *„Hrdina obstojí ve zkoušce.“* ²⁰ – stejně tak i Dornička (osvobodí královce).

- XIV. HRDINA DOSTÁVÁ K DISPOZICI KOUZELNÝ PROSTŘEDEK

E. K.: Dornička i Vítek dostávají od Větru a Vichřice kouzelné předměty – v našem případě oba hrdinové dostávají kouzelný prostředek přímo.

- XV. HRDINA JE PŘENESEN, DOVEZEN NEBO PŘIVEDEN K MÍSTU, KDE SE NALÉZÁ PŘEDMĚT HLEDÁNÍ

Propp: *„Objekt hledání se obvykle nalézá v „jiné“ říši. Tato říše může ležet velmi daleko po horizontále nebo velmi vysoko nebo hluboko po vertikále.“* ²¹

¹⁸ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.*, str. 36 – 37.

¹⁹ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.*, str. 38.

²⁰ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.*, str. 40.

E. K.: Dornička se proti větru dostává po moři až na ostrov, kde se nalézá zakletý Drahozor.

- XVI. HRDINA A ŠKŮDCE VSTUPUJÍ DO BEZPROSTŘEDNÍHO BOJE

E. K.: neobjevuje se vůbec.

- XVII. HRDINA JE OZNAČEN

E. K.: neobjevuje se vůbec.

- XVIII. ŠKŮDCE JE PORAŽEN

E. K.: neobjevuje se, „škůdce“ v podobě Větru a Vichřice poražen není (neškodí významně), stejně tak „škůdce“ Vítek (je poražen leda vlastní myslí v závěru, kdy začne litovat svých činů).

- XIX. POČÁTEČNÍ NEŠTĚSTÍ NEBO NEDOSTATEK JSOU ZLIKVIDOVÁNY

E. K.: ano, Dornička osvobodí Drahozora ze zakletí (konec smutku v království).

- XX. HRDINA SE VRACÍ

E. K.: ano, Dornička se vrací s Drahozorem zpět domů.

- XXI. HRDINA JE PRONÁSLEDOVÁN

E. K.: neobjevuje se vůbec.

- XXII. HRDINA SE ZACHRAŇUJE PŘED PRONÁSLEDOVÁNÍM

E. K.: vzhledem k návaznosti na předchozí – opět se neobjevuje.

- XXIV. NEPRAVÝ HRDINA SI KLADE NEOPRÁVNĚNÉ NÁROKY

E. K.: nenajdeme zde.

- XXV. HRDINOVÍ JE ULOŽEN TĚŽKÝ ÚKOL

E. K.: Dornička musí vydržet sedm let sloužit lvu (zkouška trpělivosti i odvahy).

- XXVI. ÚKOL JE SPLNĚN

E. K.: ano. Dornička vydrží sedm let služby lvu – vysvobození královny – splnění úkolu.

- XXVII. HRDINA JE POZNÁN

E. K.: neobjevuje se.

- XXVIII. NEPRAVÝ HRDINA NEBO ŠKŮDCE JE ODHALEN

E. K.: do určité míry zde můžeme opět polemizovat nad Vítkem. Vítek jakožto „škůdce“ je odhalen a dopaden poté, co se stane pirátem.

²¹ PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.*, str. 46.

- XXIX. HRDINA DOSTÁVÁ NOVÉ VZEZŘENÍ

E. K.: neobjevuje se.

- XXX. ŠKŮDCE JE POTRESTÁN

E. K.: nemůžeme říct, že by v této pohádce byl nějaký škůdce potrestán. Drahozor se z rozmazleného dítěte (zpupného lva) stane pokorným. Stejně tak Vítkovi se dostane odpuštění za jeho hanebné činy.

- XXXI. HRDINA SE ŽENÍ A NASTUPUJE NA CARSKÝ TRŮN

E. K. – Dornička se stává královnou – zcela koresponduje s Proppovou poslední funkcí.

K doplnění následující analýzy bych přidala závěrečná slova autora. „Nyní, když jsme probrali hlavní prvky pohádky a osvětlili některé doplňkové momenty, můžeme přistoupit k rozložení libovolného textu na jeho součásti. Především vyvstává otázka, co rozumíme pod pojmem pohádka. Morfologicky může být kouzelnou pohádkou nazváno každé rozvíjení děje od škůdcovství nebo nedostatku přes další funkce až po svatbu nebo jiné funkce, jichž bylo užito jako rozuzlení. Koncovými funkcemi jsou někdy odměna, získání něčeho nebo likvidace neštěstí vůbec, záchrana před pronásledováním atd. Takovou posloupnost jsme nazvali dějový sled (chod). Každé nové škůdcovství, každý nový nedostatek vytváří dějový sled. Jedna pohádka může mít několik dějových sledů a při analýze je především třeba určit, z kolika dějových sledů se skládá.“²²

Mimo analýzu dle Proppova rozdělení, můžeme u Krásnohorské pozorovat i další znaky typické pro pohádku.

Hned v úvodu pohádky dá otec dětem na cestu každému tři tvrdá jablátka – objevuje se nám pro pohádku typické magické číslo, a to 3. Tři jablátka nakonec budou hrát jistou roli po celou dobu pohádky – Dorničce cestou uzrají a promění se v tři nádherná červená jablka, která soucitná Dornička dá svému bratrovi, aby je snědl raději on. Chamtivému Vítkovi naopak jablka zůstanou po celou dobu tvrdá a ošklivá. V samém závěru pohádky se nám jablka na scénu vrací znovu – v momentě, kdy Dornička odpouští svému bratrovi. „Tu vstala nevěsta králevicova, přiblížila se bledá i třesoucí se loupežníkovi, vztáhla ruku, i podávajíc mu tři staré scvrklé padánky z jabloně, pravila za hrobového ticha hlasem andělským: „Nedožrály – padly – ale

²² PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.*, str. 76.

zvedla jsem je. Budiž i tobě milost.“²³ Číslovka tři se nám objevuje i v souvislosti setkání. Děti při svém putování překonají třikrát obtíže – nejprve cestou potkají starce – Vítr, podruhé stařenu – Vichřici a potřetí jejich psa. S každou touto situací souvisí nějaká potíže či určitý zlom v pohádce. Dalším magickým číslem, které se nám zde objevuje, je číslovka 7. Dornička musí sloužit a pečovat o lva sedm let. Stejně tak jako trojka je i sedmička velice typickou číslovkou mající pro pohádku nějaký význam.

Dalším dokladem toho, že jde mimo pohádku autorskou i o pohádku kouzelnou neboli fantastickou, je to, že se zde objevují nadpřirozené postavy – v našem případě je to ztělesnění osob Větru a Vichřice (berou na sebe lidskou podobu starce a stařeny). Dále jsou to kouzelné předměty (Dorčin šáteček a Vítkův klobouk). Pohádkovost nám značí i úkoly a překážky, které hrdina (v našem případě Dornička) vždy úspěšně překoná. Závěrem můžeme říct, že pohádkové je i vítězství dobra nad zlem – kletba byla zlomena, králevic osvobozen a vše skončilo svatbou (typické závěrečné vyústění pohádky).

Dalším znakem, který v pohádce najdeme, je pro Krásnohorskou tolik typické výchovné poselství. Velmi dobře jsou zde vidět rozdíly mezi hodným dítětem (Dornička) a zlobivým dítětem (Vítek). Tyto dva protipóly jsou dle mého názoru až značně přemrštěné a je na ně dáván zbytečně moc velký důraz. Jakoby se snažila dětskému čtenáři dokázat, že pokud bude hodným a zejména pokorným a poslušným dítětem, dostane se mu šťastnějšího života, než dítěti zlobivému. Aby ale zřejmě zjemnila představu zlého dítěte, dojde v závěru místo předpokládaného potrestání Vítko k odpuštění (záměrně zřejmě i z úst kladné sestry). A jedinec se tak stává vlastně napraveným – sám lituje svých hříchů, sám se do budoucna mění v „hodné dítě“, které opět dojde šťastného života. Pohádka měla rychlý spád, vykazovala typické dětské pohádkové prvky a celkově byla dobře propracovaná (vše do sebe logicky a krásně zapadalo).

²³ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Pohádka o větru.*, str. 56.

3. ELIŠKA KRÁSNOHORSKÁ V KONTEXTU S BOŽENOU NĚMCOVOU A KARLEM JAROMÍREM ERBENEM

Mimo Elišku Krásnohorskou se v české literatuře 19. století, konkrétně v oblasti dětské literatury, pohybují i dva další významní autoři – Božena Němcová a Karel Jaromír Erben. O nich můžeme s jistotou říci, že jsou na poli literatury pro nejmenší mnohem známějšími autory než mnohdy opomíjená Eliška Krásnohorská. I přesto, že tato trojice autorů zpracovává stejnou látku, každý se jí zhostil trochu jinak a styl každého je do značné míry velmi osobitý. Nejprve pro lepší představu nastíním a specifikuji tvorbu každého autora individuálně.

3.1 Božena Němcová

O málokterých pohádkách můžeme říci, že by se těšily tak velké oblibě jako právě tvorba Boženy Němcové – přední české spisovatelky, sběratelky folkloru a pohádek. O literárním životě Boženy Němcové v souvislosti s pohádkou vyprávějí publikace Oldřicha Sirovátky²⁴, Zdeňka Vyhlídala²⁵ a Dagmar Klímové ve spolupráci s Jaroslavem Otčenáškem²⁶ následovně – pohádky autorku okouzily už v době raného mládí, kdy jako malá poslouchala vyprávění. Prvním jejím pokusem o pohádkovou tematiku byly tři časopisecky uveřejněné lidové pověsti z roku 1844 (*Silný Ctibor, Devět křížů, Rousín*). Těmto pokusům ještě chybělo ono vyspělé autorčino vypravěčské umění, které je typické pro pozdější pohádkovou tvorbu, ale i přesto se díky tomu dostala do povědomí veřejnosti – tímto počinem zaujala hlavně Karla Jaromíra Erbena, který sám v té době pomýšlel na vydání vlastní sbírky českých lidových pohádek a motivoval Němcovou k tomu, aby se sbírání báchorek začala věnovat. Němcovou slova Erbena povzbudila natolik, že se s nadšením začala tematice pohádek věnovat naplno a sem můžeme datovat i počátek její pohádkové tvorby. Hned následujícího roku 1845, kdy pobývala v okolí Domažlic, vydává první sešit svých báchorek, inspirovaný vyprávěním místních lidí z chodského venkova. Němcová také disponovala

²⁴ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře.*, str.84.

²⁵ VYHLÍDAL, Zdeněk. *Klasická pohádka a skutečnost.*, str. 70-71.

²⁶ KLÍMOVÁ, Dagmar a Jaroslav OTČENÁŠEK. *Česká pohádka v 19. století.*, str. 92.

brilantní paměti a zpracovávala proto i motivy, které si sama pamatovala z dětství. Původní pohádkové texty značně přepracovává, často je i neúměrně prodlužuje, doplňuje je o množství vedlejších postav a zápletek, vtiskuje do nich své vlastní myšlenky, a to i na základě svých životních zkušeností. Němcová tedy nebyla pouhou sběratelkou lidové slovesnosti, ale byla především tvůrkyní osobitých pohádek, které samostatně tvořila.²⁷

Můžeme říci, že pro celou pohádkovou tvorbu Němcové je typická autorská adaptace lidových motivů, tedy převyprávění původního. Tato metoda psaní pohádek nevyžaduje ani tak odborné znalosti, jako určitou literární zkušenost a hlavně brilantní vypravěčské schopnosti a v tomto směru Němcová skutečně brilantní vypravěčkou je. I přesto se však autorka od původní podoby lidové pohádky v základu, co se obsahu týče, až tolik neodchyluje.

V jejích pohádkách je mimo jiné patrný častý soucit s trpícími, nemocnými a chudými, jenž se u autorky projevoval už od dětství a do pohádek se promítá hlavně představami o „spravedlivé vládě“. Jak o ní napsal Rudolf Lužík ve svém doslovu ke knize *Národní báchorky a pověsti*²⁸, v jejích pohádkách se často objevuje především postava krále, který pečuje o svůj lid a také motiv, že všichni jsou si rovni. (Lid nemůže milovat nespravedlivého krále). Dále dokáže Němcová brilantně vystihnout rozpor mezi dobrem a zlem, mezi chudým a bohatým. Často se jako hlavní hrdinové pohádek objevují ušlechtilé typy žen (většinou prosté venkovské dívky) nebo tzv. „hrdinové z obyčejného lidu“. Do pohádek se velmi výrazně promítá její lidskost. Důraz je kladen i na lásku (projevuje se hlavně v jejích prvních pohádkových počinech a je také do jisté míry odrazem autorčina života). Láskou v pohádkách nemyslí ale jen lásku milostnou, ale také lásku k životu, k člověku. Boj za lásku pro ni má vždy smysl. Snad žádná z pohádek Němcové nikdy nekončí tragicky nebo nešťastně, téměř u všech pohádek vítězí dobro nad zlem (v porovnání s Krásnohorskou, která klade důraz spíše na mravní poučení, které má pohádka nést). Závěrem této kapitoly lze říci, že pro Boženu Němcovou byly pohádky hlavně odrazem života pracujícího lidu, projevem vztahu k přírodě i společnosti, obrazem života a myšlenkovými názory.

²⁷ Mezi nejznámější pohádky Boženy Němcové patří např. *Princ Bajaja*, *O princezně se zlatou hvězdou na čele*, *O hloupém Honzovi*, *O Smolíčkovi*, *O Slunečniku*, *Měsíčniku* a *Větrníku*, *Chytrá horákyně* nebo *Čert a káča*.

²⁸ NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti.*, str. 311 – 319.

„O tom, že pohádky a pověsti Boženy Němcové jsou psány zcela v lidovém duchu, že vyrůstají z podstaty lidové zlovesti, svědčí skutečnost, že lid přijal Boženu Němcovou za svou pohádkářku. Na jejích pohádkách se učily skvělému vypravěčskému umění desítky lidových pohádkářů a vypravěčů. Pohádky Boženy Němcové se tak staly živou součástí nepřeborného pokladu lidové slovesnosti a po letech se vrátily do psané literatury ve vědeckých zápisech sběratelů lidové slovesnosti, mezi něž se Němcová nepočítala a ani nechtěla počítat.“²⁹

3.2 Karel Jaromír Erben

Jako předchozí autorka, i Erben je široké veřejnosti jistě velmi známý autor, zakladatel české folkloristiky, autor, kterého nemusíme obšírně představovat. V návaznosti na výše zmíněnou folkloristiku Erben studoval národopis a folklor soustavně a byl v tomto směru průkopníkem vědeckého bádání. Základem jeho práce v odvětví pohádkovém byla činnost sběratelská, která postupně vyústila v uměleckou adaptaci českých lidových pohádek. České pohádky tvoří podstatnou část Erbenova díla. Jak ve své knize *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře* uvádí Oldřich Sirovátka³⁰, Erben své pohádky sbíral hlavně v okolí svého rodiště Miletína ve východních Čechách, v jižních Čechách a soubory vyprávění z různých koutů země mu postoupili i jeho přátelé. V publikaci *Česká pohádka v 19. století* autoři Klímová a Otčenášek³¹ zmiňují, že velkou inspirací pro něj byli bratři Grimmové, v jejichž duchu vedl i své práce. Bratři Grimmové kladli velký důraz na vědeckou stránku zapisování pohádek, přetvářeli lidovou pohádku v literární text, aniž by ovšem utrpěl původní motiv. A v tomto duchu je následoval Erben. Některé texty přepracoval (např. změna jmen a podob postav), některé texty zůstaly zcela bez zásahu. Ovšem nutno ještě dodat, že Grimmové jsou typičtí zároveň svojí brutalitou a morbiditou, kterou Erben ve svém pojetí pohádek značně mírní. V pohádkách Erben hledal i mytologické rysy. Jeho

²⁹ NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti.*, str. 315.

³⁰ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře.*, str.85.

³¹ KLÍMOVÁ, Dagmar a Jaroslav OTČENÁŠEK. *Česká pohádka v 19. století.*, str. 90.

pohádky můžeme nazvat pohádkami folklorními – jsou ústně tradované díky lidovým vypravěčům a stávají se pak výchozím textem pro písemné zpracování.

V porovnání s předchozí Němcovou, která byla představitelkou autorské adaptace lidových motivů, Karla Jaromíra Erbena můžeme zařadit do klasické adaptace lidových motivů – což je postup výhradně sběratelský, autoři se snaží zachytit pohádku v původním znění.

Erbenovou pohádkovou prvotinou je pohádka *O třech přadlenách*, kterou otiskl roku 1844 v časopise *Česká včela* pod názvem „*Česká národní báchorka*“ a použil v ní právě motivů shodných s bratry Grimmovými.³²

Pokud se zaměříme na charakteristiku Erbenových pohádek, všimněme si především autorova projevu. Na rozdíl od obsáhlých a mnohdy až zbytečně dlouhých pasáží, jakými nás v pohádkách mnohdy zahlcuje Němcová, nebo v porovnání se středně krátkými, ale vystihujícími pasážemi Krásnohorské, tvoří Erben k oběma autorkám značný protipól. Jeho pohádkový jazyk a styl se vyznačuje především stručnými, krátkými, jadrnými a hutnými větami. Často užívá úsloví a přísloví, nevyhýbá se ani nespisovným tvarům. Jeho pohádkový styl je objektivní a uměřený a díky tomu je Erben nepřekonatelným vzorem uměleckého literárního zpracování české pohádky. Jak jsem již několikrát zmínila, Erben byl sběratelem pohádek a v tomto směru sbíral všechny druhy lidových pohádek – od zvířecích, žertovných, legendárních, typicky dětských, přes příběhy ze života až po pohádky kouzelné.³³ V Erbenově tvorbě, pokud ji vezmeme chronologicky, můžeme spatřovat, jak se autor vyvíjel – od původních humorných lidových povídek až po klasickou lidovou pohádku. Stejně tak jako u pohádek Němcové, i u Erbena se do díla promítá jeho myšlení a cítění spojené s dobou a protipanský postoj, ale ne tak silně jako u Němcové. Rozdíl mezi oběma autory výstižně shrnuje věta: „*Erben pohádkář má jediného soupeře v své době a tím jest Božena Němcová. Ale to je zcela protikladný typ. Zatím co B. Němcová, rozená romanopiskyně, tvoří své české pohádky z přemíry citu a hravého fondu své žhavé a sensitivní fantasmie, nedovedou také vždy potlačit živel subjektivní, Erbenova*

³² VYHLÍDAL, Zdeněk. *Klasická pohádka a skutečnost.*, str. 70.

³³ S autorstvím Erbena jsou spojeny pohádky jako: *Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Pták Ohnivák a liška Ryška, Zlatovláska, Tři zlaté vlasy Děda-Vševěda, Boháč a chudák* nebo třeba *Otesánek*. Celkově se Erbenovi připisuje asi 25 pohádek a pověstí.

osobnost se zcela ztrácí nad dílem, je zde jen děj sám se svými přirozenými zákony, podrobenými přísnému řádu mravnímu i skladebnému.“³⁴

Nezřídka Erben své pohádky prokládá verši, autor v sobě nezapře vynikajícího básníka, toto spatřujeme například v pohádce *O kohoutkovi a slepičce* (podrobněji se jí budu v práci ještě věnovat).

U Erbena také často mizí místní nebo časové údaje, raději se autor vyjadřuje opisem přírody (např. slunce se již schylovalo k západu), stejně tak se autor vyhýbá osobním jménům a pracuje se všeobecnými pojmy jako starý král. V případě osobních jmen už předem můžeme určit, že dané jméno je spojené s nějakou určitou vlastností nebo povahovým sklonem hrdiny (např. Otesánek nebo Dlouhý, Široký, Bystrozraký). Co se týče protikladu dobra a zla, u Erbena jsou mravní hodnoty povah nastíněny především vnějším vzezřením postav – spanilá princezna v kontrastu s šerednou babiznou aj., zatímco Němcová vtiskuje do pohádek touhu po spravedlnosti a lidské rovnosti, u Erbena se toto neobjevuje, stejně tak ani u Krásnohorské (zde v jiném duchu: poslušnost a pokora postav, mnohdy až prostřednictvím kantorského „pokárání“ pro nehodného čtenáře, autorka má velké sklony k moralizování).

„Životnost a nevadnoucí svěžest Erbenových pohádek tkví především v tom, že se básník díval na ně jako na vypravování, jež má zaujmout, pobavit a snad i rozesmát, ale to všechno ze své vlastní podstaty výpravné, bez viditelných zásahů autorových, bez vtíravé tendence a moralisování, bez narážek osobních nebo dobových, bez ironického tónu, který povýšenecky se baví a usmívá na účet hloupoučkových hrdinů ze světa pohádkového.“³⁵

3.3 Srovnání společné pohádky Krásnohorské, Erbena a Němcové

Jako nejlepší variantu, jak detailně porovnat tvorbu Krásnohorské, Erbena a Němcové, jsem zvolila názornou ukázkou. Vybrala jsem pohádku, která je všem třem autorům společná a každý z nich ji zpracoval ve svém vlastním znění. Jelikož se moje práce v první řadě zabývá výhradně Eliškou Krásnohorskou, budu vycházet z její verze

³⁴ GRUND, A.: Doslov. In Erben, K.J., *České pohádky.*, str. 246-247.

³⁵ GRUND, A.: Doslov. In Erben, K.J., *České pohádky.*, str. 249.

pohádky a porovnávat ji se zněním Erben a Němcové³⁶. Touto pohádkou je (ve znění Krásnohorské) pohádka *Jak pohřbil kohoutek slepičku* z knihy *Z pohádky do pohádky* z roku 1904.³⁷ V případě Boženy Němcové budu pracovat s verzí pohádky s názvem *Pohádka o slepičce a kohoutkovi* z knihy *Báchorky* z roku 1956.³⁸ A v případě Karla Jaromíra Erben s nejstarší verzí pohádky nazvané *Slepička a kohout* z knihy *České pohádky* z roku 1939.³⁹ Při této metodě už nebudu pohádky analyzovat na základě Proppovy *Morfologie pohádky*, jak tomu bylo u *Pohádky o větru*.

„*Slepička a kohoutek byli v lese na jahodách.*“

Začátek pohádky u E. Krásnohorské.

„*Slepička a kohoutek vyšli si do lesa na oříšky; hned tam za zahrádkou stál ořech a mnoho skořepinek pod ním leželo.*“

Začátek pohádky u B. Němcové.

„*Bylatě jedna slepička*

věrná družička kohoutka svého.

I hrabávali zrníčka spolu

na strništi ječném u zelené louky.“

Začátek pohádky u K. J. Erben.

Pokud porovnáme začátky všech tří pohádek, už s jistotou spatřujeme odlišnosti tvorby autorů. Všimneme si nejprve rozdílnosti, která z hlediska výstavby příběhu není tolik důležitá, ale je třeba ji také zmínit. Ve verzi Krásnohorské jdou slepička a kohoutek sbírat jahody, ve verzi Němcové a Erben ořechy (u Erben potažmo zrníčka). Důležité je ale povšimnout si začátků pohádek, kde názorně vidíme rozdíly. Krásnohorské na začátek stačí jedna věta, která vystihuje celou situaci – stručně a jasně

³⁶ U Boženy Němcové se verze této pohádky různí na základě různých úprav jejích knížek. Například v knize *Národní báchorky a pověsti* od B. Němcové z téhož roku 1956 najdeme verzi, ve které kohoutek v závěru zemře obdobně jako ve verzích ostatních dvou autorů. Je tomu tak i proto, že *Národní báchorky pověsti* byly původním vydáním Němcové, zatímco ostatní další verze už jsou upraveny více pro dětské publikum.

³⁷ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky.*, str.74-76.

³⁸ NĚMCOVÁ, Božena. *Báchorky.*, str. 9-12.

³⁹ ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky.*, str. 158.

je řečeno co – kdo – kde, bez toho, aby tato stručnost úvodu byla ke škodě. U začátku Němcové jasně poznáváme její obšírný styl a potřebu zdlouhavého vypravěčského vyjadřování – má potřebu se rozepsat a specifikovat, kam konkrétně šli sbírat oříšky a jak okolí vypadalo. Pro Erbena je specifické už jen to, že celá pohádka je veršovaná, psána nářečním nespisovným jazykem a úvodní slovo „Bylatě“ už samo o sobě vypovídá o začátku většiny Erbenových pohádek typickým – Bylo nebylo.

„Po cestě se umluvili, že o každou nalezenou jahodu se rozdělí, ale slepička nedostála slovu. Když našla první jahůdku, chtěla ji rychle spolknouti, aby kohoutek neviděl, a jahůdku uvázla jí v krku. Slepice nemohla dýchat a křikla: „Kohoutku, přines mi rychle vody, nebo se udusím.“ – pokračování pohádky E. Krásnohorské.

„Slepice a kohoutek hrabali se dlouho v nich, až se přece jádýrka dohrabali; slepička je nejdříve viděla a do zobáčku vzala, ale kohoutek jí začal klovat a chtěl jí je vzít. Tahali se o jádýrko, až slepiče ze zobáčku vypadlo; tu kohoutek zčerstva chtěl je popadnout, ale místo jádýrka popadl kus skořepinky, ta mu uvázla v krku a zůstal bez dechu ležet.“ – pokračování pohádky Boženy Němcové.

„Pravil kohoutek slepiče:

*„Jedno zrníčko mně,
druhé zrníčko tobě, slepičko!“ –*

I odpověděla slepička:

*„Jedno zrníčko tobě, kohoutku,
druhé zrníčko mně!“*

Neboť milovala kohoutka svého.

I hrabalť kohoutek na strništi,

Hrabala slepička na zelené louce,

Vyhrabala zrníčko, nesla kohoutku:

„Měj si, kohoutku, zrníčko první!“

Vzal si zrníčko, ach! udávil se.“ – pokračování pohádky K. J. Erbena.

U Krásnohorské opět zmiňme její stručnost, respektive jasné a výstižné vyjadřování, bez dlouhého rozepisování. Autorka volí metodu volně řečeno akce-reakce

- slepička byla chamtivá a nechtěla se dělit a ihned byla potrestaná tím, že jí jahoda zaskočila – typický mravní rys Krásnohorské.

Božena Němcová opět volí obsáhlé pasáže s potřebou vše důkladně popisovat (její pasáže jsou ovšem brilantně vypravěčsky zvládnuté a v textu nepůsobí obtížně). V tomto úryvku autorka záměrně přidává další zápletku navíc – kohoutek se slepičkou se přetahují – zdržení situace, nevíme, u koho jádérko skončí. Chamtivý kohoutek nakonec v rychlosti místo jádérka popadne skořepinu (dle mého názoru i možná narážka na nerovnost – kohoutek vyjadřuje vyšší postavení než slepička, což už od začátku nemůže dopadnout dobře – kohoutkovi zaskočí).

Erben pokračuje svým specifickým jazykovým stylem (dle mého názoru může být pro mnoho dětí příliš nesrozumitelný, ale vycházejme a priori z toho, že pohádky byly prvoplánově určeny hlavně dospělým). Hezky zde vykresluje lásku slepičky, která ale nevede vždy ke štěstí – slepička dává přednost kohoutkovi, nabízí mu zrníčko navíc – zadává ho.

Je zajímavé i to, že ve verzi Němcové a Erbena je zadávaným objektem kohoutek, zatímco u Krásnohorské je to naopak slepička.

„Kohoutek letěl ke studánce a prosil: „Studánko, dej mi vody pro slepičku, aby se neudusila.“ Studánka pravila: „Přines mi dřívě od nevěsty věnec.“ Kohoutek běžel k nevěstě a prosil: „Nevěsto, dej mi svůj věnec, donesu jej studánce a ona dá vody slepičce, aby se neudusila.“ Nevěsta řekla: „Přines mi dřívě od ševce střevice.“ A když kohoutek přiběhl k ševci, ten mu řekl: „Přines mi nejdřívě od vepře sádlo.“ Ale vepřík nechtěl sádlo dáti, dokud nedostane od krávy mléka. Kohoutek letěl ke krávě a ta pravila: „Nedám ti dřívě mléka, dokud mi nepřineseš z louky trávu.“

Když kohoutek na louku přišel, dala mu tato květiny a trávu, za to dostal od krávy mléka, vepřík dal mu za mléko sádlo, švec namazal sádlem kůži a sešil rychle střevice nevěstě, nevěsta dala za ně kohoutku věnec, a když jej kohoutek studánce podal, vytryskl z ní pramen čisté, studené vody.“ – pokračuje E. Krásnohorská.

„Jak viděla slepička, že je kohoutkovi zle, běžela, co nožky stačily, k studánce pro vodu, aby kohoutka milého vzkřísila. Prosila studánku:

*„Studánko, dej vody mému kohoutkovi,
leží za zahrádkou
vzhůru brádkou,*

*tiše,
ani nedýše,
uvázla mu skořepinka v bříše. “*

Studánka jí odpověděla: „Já ti nedám dříve vody, dokud mi nepřineseš od švadleny bílý šátek. “ Slepíčka běží ke švadleně:

*„Ach švadlenko, dej šátek studánce,
Studánka dá vody kohoutkovi,
leží za zahrádkou
vzhůru brádkou,
tiše,
ani nedýše,
uvázla mu skořepinka v bříše. “ (...)*

- pohádka dále pokračuje ve stejném znění (opakování předchozích pasáží), dále švadlena pošle slepičku k ševci pro střevíce, švec pošle slepičku pro štětiny z prasete, prasátko pošle slepičku do mlýna pro věrtel hrachu, ve mlýně mlynářka pošle slepičku pro džbán smetany ke krávkě, kravička pošle slepičku pro čerstvou travu....

Louka praví: „Nedám ti dříve travičky, dokud mi nevyprosíš z nebe rosičky. “

(B. Němcová)

*„I zaplakala tu slepička,
naříkala hořce pro kohoutka svého.
I došla slepička ke studánce:
„Studánko, studánko dej vody!“
Zahovořila tu k ní studánka:
„Komu chceš, komu vody, slepičko?“ –
„Mému kohoutku, kohoutku milému,
udávil se mi na zelené louce,
na zelené louce zrníčkem ječným.
Ach, nedáš-li mně vody, studánko,
Vetatě, veta po kohoutku,
Ach, po mém milém kohoutku!“
Odpověděla tu studánka:
„Nedám ti, slepičko, vody dříve,
Až přineseš od pradleny šátek. “*

*I šla slepička ku pradleně:
„Pradlenko, pradlenko, švárná dívčinko!
Pěkne tě prosím, dej mi šáteček!“ –
„Nač tobě šátek, milá slepičko?“
„Ne pro mě šátek, ale pro studánku,
Studánka za šátek dá mi vody,
vody to pro kohoutka mého milého,
(...)*

- pohádka pokračuje obdobně dále – pradlena pošle slepičku ke koze pro mléko, koza pošle slepičku k sekáči pro jetel, sekáč pošle slepičku ke své milé pro prsten.
(K. J. Erben)

V první verzi Krásnohorské opět pokračuje styl stručného spádovitého vyprávění. Hodný, pokorný a obětavý kohoutek běží zachránit slepičku. Objekty, které musí navštívit, na sebe mají jistou logickou návaznost (švec-střevíce, prase-štětiny...). Krásnohorská příběh zbytečně neprotahuje. Aktérů, které musí kohoutek oběhnout, je sice šest (studánka, nevěsta, švec, vepř, kráva, louka), ale Krásnohorská zvládá látku velmi rychle. Možná bych zde opět pozorovala jistý výchovný rys Krásnohorské – na slepičky „poručení“ o pomoc kohoutek reaguje okamžitě – neodmlouvá.

Božena Němcová opět děj prokládá sice zdlouhavými pasážemi, ale nádherného propracovaného vyprávění. Jeví se u ní procítěnost (a určitě i cit pro chápání nejmenších) vzhledem k tomu, že volí slova expresivní a zdrobnělá. Jak již jsem výše charakterizovala tvorbu Němcové – i zde se objevuje narážka na vzájemnou lásku, kohoutka označuje slepička jako milého. Zajímavé je i to, jak Němcová pohádku pojala. Dle mě velmi hravě – volí krátké stále se opakující rýmy, ke kterým přidává pouze objekty, které slepička musí oběhnout. V tomto případě je jich dokonce osm (studánka, švadlena, švec, prase, mlýn, kráva, louka, „nebe“). S Krásnohorskou se Němcová shoduje v prvních šesti aktérech – jen u Krásnohorské se jedná o nevěstu a u Němcové o švadlenu. Němcová pohádku opět vypravěčsky navyšuje o další aktéry.

Nejzajímavějším pojetím je asi verze Erbenova. Autor má skutečně brilantní básnický projev, který pohádku značně ozvláštňuje. Objevuje se zde opět řada nářečních prvků, zajímavá slova a větné konstrukce. Jak je pro Erbena příznačné, v jeho pohádkách je častá přímá řeč – ta se sice objevuje i u Němcové, ale Erben ji pojímá v každé pasáži přímým dialogem mezi slepičkou a daným objektem, objekt se

slepičky rovnou ptá, nač danou věc potřebuje. Objevuje se tu stejně jako u Němcové opakování, ke kterému Erben v každé části něco přidává. U Erbena slepička obíhá nejméně účastníků, a to pět (studánka, pradlena, koza, sekáč, sekáčova milá). S předchozími se Erben shoduje pouze v prvním případě studánky, jinak volí naprosto jiné objekty (někdy ovšem podobného charakteru – např. mléko je možno získat jak od kozy, tak od krávy). I přesto, jakým stylem pohádku Erben vypráví, musím říct, že ve všech předchozích pasážích pro mě byla nejméně srozumitelná a musela jsem se na ni více soustředit při čtení – kvůli poměrně archaické podobě slov a systému stálého podrobného opakování již řečeného. Což zase pohádce dodává osobitý ráz, který působí velmi umělecky.

„Kohoutek nabral vody do zobáčku a utíkal s ní ku slepičce. Ale ta se zatím udusila a ležela v jahůdí studená a stuhlá.

Tu uchvátil kohoutka hrozný smutek a on zakokrhál žalostivě i kokrhál dlouho a mocně, tak že ho slyšela všechna lesní zvíř, seběhla se k němu a plakala.

Přišlo tam také šest myšek, ty udělaly pohřební vůz, naložili naň slepičku, přikryly bílým závojem a vezly ji ku hrobu. První dvě myšky nesly zvoneček a smutně vyzváněly po celé cestě. Kohoutek krácel za vozem a plakal.

Pohřební ten průvod potkala liška a tázala se: „Co pak to tu děláš, kohoutku?“ – „Pochovávám svou slepičku,“ zavzlykal kohoutek. – „Já ti ji sama pochovám,“ nabízela se liška, popadla slepičku, snědla ji a tak ji pohřbila ve svém žaludku.

„O takový hrobeček jsem pro ni nestál,“ hněval se kohoutek. „Byl bych ji pochoval na našem dvořečku, abych se k ní mohl položit, až jednou umru.“

„Bláhový,“ zasmála se liška, „to se k ní i takhle můžeš položit, já ti budu vždycky na blízku a tebe i tvoje družky ráda ve svém žaludku pochovám.“

A od té doby obchází liška často kurníky a již mnoho slepiček a kohoutků pohřbila ve svém žaludku.

– konec pohádky E. Krásnohorské.

„Slepička prosí nebe o rosičku, a nebe ustrne se a sešle louce rosičku, ta dá trávu kravičce, kráva dá mléka mlynářce, mlynářka hrachu dala prasátku, prasátko štětiny ševci, švec dal střevíce švadleně, švadlena bílý šáteček studánce, studánka dala vody slepičce – a slepička běží úprkem k milému kohoutkovi, pustí mu do krku vody, kohoutek zatřepetá křídly, skořepinka vyskočí mu z krku a on vesele zakokrhá: „Ky ky ry hý“!

– konec pohádky B. Němcové.

*„I běžela chutě s vodou slepička,
neboť milovala kohoutka svého.
A když se navrátila ke kohoutku,
ke kohoutku svému milému –
již bylo pozdě – mrtev ležel,
Nevzkřísila jeho voda více.“*

– konec pohádky K. J. Erbena.

Konec pohádky u Elišky Krásnohorské poněkud zaráží, a to hlavně v tom, že většinou stručná Krásnohorská se v závěrečné pasáži poměrně dost rozepisuje (vyčíslením myšek ve smutečním průvodu), navíc vkládá jakýsi mini příběh o lišce. Ovšem nic není jen tak. Krásnohorská se v pohádce snaží předložit i jistou část reality, čímž pohádkovost trochu narušuje. Příběh nekončí idylicky, Krásnohorská dětem ukazuje, že v životě ne všechno dopadá šťastně. Navíc v závěru motiv lišky předkládá dětem typický pohled na reálný venkovský život, v němž liška je predátor, pro kterého je přirozené, že loví drůbež a pro prostředí vesnice je typické, že často se dostane až do kurníku. Navíc pohádka nekončí šťastně, ale poukážou-li znova na moralistku Elišku Krásnohorskou, vyplývá z toho, že slepička byla chamtivá – čili nehodná a byla po zásluze potrestána. Bohužel jí nedokázala zachránit ani láska obětavého kohoutka.

Na verzi Boženy Němcové je poměrně (na autorku a její styl) překvapivý krátký závěr. Samozřejmě zde nechybí typické shrnutí toho, co všechno musela slepička podstoupit (což u verze Krásnohorské zcela chybí). Máme tady ale typický idylický pohádkový konec. Slepička zachrání kohoutka, kohoutek obživne a vše končí šťastně. Navíc opět vyjadřování Němcové značí, že její pohádky jsou přístupné široké věkové kategorii počínaje těmi nejmenšími.

Erben, stejně tak jako Krásnohorská, už ovšem tolik idylický není. Pohádka končí také nešťastně. Slepička doběhne ke svému milému pozdě, když už je mrtvý. Vidíme nefalšovaný smutek slepičky, která ztratila svého druha. Opět je zde velmi zajímavé jazykové pojetí. Autor volí neobvyklá slova jako např. vetatě, veta – což je podle mě pro menší čtenáře hůře chápatelné. Ovšem opět, jako v celé pohádce, je nutno obdivovat autorův brilantní cit pro básnické vyjadřování.

Na podrobném rozboru těchto tří pohádek názorně vidíme, jak se autoři od sebe ve své tvorbě liší. Dle mého názoru je pro děti a nejmenší čtenáře nejvhodnější

pohádková tvorba Boženy Němcové. I přes své obšírné vyprávění jsou její pohádky čtivé, srozumitelné a celkově značí ráz jemného citlivého vyjadřování, které je pro Němcovou, jakožto vynikající vypravěčku, příznačný.

Pohádky Elišky Krásnohorské jsou, dle mého názoru, také velmi vhodnou četbou pro nejmenší. Vzhledem ale k autorčinu silnému pudu vtisknout do pohádky za každou cenu výchovný podtext, si myslím, že v dnešní době se těší menší oblibě, než pohádky jejich již zmíněných současníků. Svě dělá i nepříliš velké povědomí o tom, že Krásnohorská byla mimo jiné i autorkou dětské literatury. K velké škodě je jako autorka dětských knížek značně opomíjena. Posledním autorem, kterého jsem podrobila srovnání, byl Karel Jaromír Erben. Mnou zvolená pohádka *Slepička a kohout* patří mezi ty na četbu poměrně náročnější a dětskému čtenáři mnohdy nesrozumitelné. Ale ne všechny Erbenovy pohádky mají podobnou čtenářskou náročnost, jediné, na co si čtenář musí skutečně zvyknout, je neobvyklý vyjadřovací styl, který ale pohádky povyšuje na skutečně umělecké dílo.

3.4 Eliška Krásnohorská vs. Karel Jaromír Erben

Pohádky těchto dvou autorů jsou značně odlišné, i přesto však najdeme pohádky jim společné. Jednou z nich je například pohádka *Hrnečku, vař!* Tu najdeme jak u Erbena, tak u Krásnohorské. Tato pohádka se u obou autorů objevuje v naprosto stejném znění – chudá dívka je obdarována kouzelným hrnečkem, kterému když poručí „Hrnečku vař!“, tak ten uvaří kaše, kolik hrdlo ráčí a zastaví ho až pronesením „Hrnečku dost!“. Jednoho dne ale za nepřítomnosti dcery využije hrneček její matka, bohužel zapomene kouzelnou formuli pro zastavení a hrneček navaří tolik kaše, že je jí plná náves. Navracející se dcera ho sice rychle zastaví, ale každý, kdo se chce dostat do vesnice, musí se kaší prokousat.

Tato velmi úsměvná pohádka se u obou autorů nijak značně neliší, pouze v drobných detailech jako např. u Krásnohorské, kde jde chudá dívka do lesa pro suché listí, zatímco u Erbena jde dívka do lesa pro jahody. Až na podobné detaily jsou obě pohádky naprosto totožné a obě končí stejně. Můžeme si tady ale opět povšimnout typických rysů tvorby autorů. U Krásnohorské je pohádka velmi svižná a krátká, bez zbytečných odboček a popisných pasáží. Erben se opět vyžívá ve svém jazykovém projevu a pohádka v jeho znění je značně obsáhlejší, což jí ale ke škodě rozhodně není.

3.5 Eliška Krásnohorská vs. Božena Němcová

Stejně tak jako u předchozího porovnání Krásnohorské s Erbenem, nejinak je tomu s podobností pohádek i u Krásnohorské a Němcové. Zatímco u předchozí dvojice bylo podobných pohádek naprosté minimum, v tomto případě už najdeme společných pohádek pro obě autorky určitě více. Jmenujme například společné pohádky: *O neposlušných kůzlátkách* (Němcová) a *Kozlátka a vlk* (Krásnohorská), *Sedmero krkavců* (Němcová) a *O sedmi havranech* (Krásnohorská), *Zlaté hvězdičky* (Němcová) a *Hvězdné tolary* (Krásnohorská), *Popelka* (Němcová) a *O Popelce* (Krásnohorská) aj.

3.5.1 Perníková chaloupka

Záměrně jsem v tomto výčtu vynechala pohádku *O perníkové chaloupce* a ráda bych ji zmínila až v této části a věnovala bych jí větší pozornost. Tato pohádka mě zaujala, protože ve znění obou autorek je poměrně rozdílná i přesto, že jádro pohádky zůstává stejné. Krásnohorské pohádka se jmenuje *O perníkové chaloupce*⁴⁰ a v případě Němcové najdeme název *Pohádka o perníkové chaloupce*⁴¹ nebo jen *Perníková chaloupka*.

Verze Krásnohorské začíná slovy: „*Honziček a Ančička měli tak chudého tatínka a matičku, že často v jejich chaloupce nebylo ani kouska chleba. Dobré děti trpěly hladem a rodičům bylo toho velmi líto. Radili se, co by měli počítí.*“ Verze Němcové pak: „*Byl jeden chudobný otec a měl dvě děti, Honzička a Marušku. On chodíval do lesa dřevo kálat (porážet) a nemohl na děti pozor dávat; proto když jim, malým dětem, matka umřela, oženil se, aby měly děti zase matku. Ale ta druhá matka nebyla hodná, neměla ráda ani otce ani děti, a otec měl proč naříkat.*“ Hned na začátku si povšimneme pro nás zřejmě ne úplně typických jmen dětí, v klasické pohádce *O perníkové chaloupce* máme v povědomí jména dětí – Jeníček a Mařenka. Této verze se drží Němcová, jen Jeníčka nahrazuje obdobou jména – Honziček. Krásnohorská volí jméno zcela jiné - a to Ančička.

⁴⁰ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky.*, str.6 – 11.

⁴¹ NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti.*, str. 291 – 294.

Další rozdílnou věcí je už na začátku rodinná situace dětí – u Krásnohorské je už zcela jasně řečeno, že děti mají oba rodiče, kteří je milují – zároveň si povšimneme, že už v začátku se nám do děje opět zlehka vkrádá ona morální tendence Krásnohorské, která nám už od začátku zhruba naznačuje směřování příběhu (že vše dobře dopadne) – už jen zmínka, že děti byly „dobré“, značí, že to s nimi jistě dobře dopadne. Oproti tomu Němcová děti rovnou umisťuje do typické rodiny vdovce, který si najde novou ženu – zlou macechu (macecha je vždy záporný element, který představuje protipól k matce skutečné).

Pohádka u Krásnohorské pokračuje tím, že hodní rodiče se radí, že druhý den zavedou děti do lesa, jejich rozpravu ale tajně vyslechne Honzíček. Krásnohorská ale klade důraz na hodné rodiče, kteří vědí, že své děti nemohou uživit, a tak věří, že se nad nimi smiluje Bůh, je zde patrné i to, že rodiče si svůj skutek velmi dobře uvědomují a už předem ho litují. U Němcové je to na popud zlé macechy, které se děti zprotiví, a přikáže otci, aby je odvedl do lesa a nechal je tam (k zamyšlení je zde i role otce, která vyznívá podobně jako role macechy dost negativně, otec je takový slaboch, že vlastní děti nedokáže ubránit před macechou a odvede je do lesa?).

V další části u Krásnohorské rodiče vedou děti do lesa, Honzíček si však tajně předchozího večera nasbíral oblázky a značí si jimi cestu, a proto, když rodiče následně děti v lese zanechají, jsou schopny pomocí oblázků najít cestu domů. Rodiče z jejich návratu mají naoko radost, i přesto však děti druhý den odvedou do lesa znovu. Honzíček už si nyní bohužel nestihne nasbírat oblázky, a tak cestu značí drobty chleba. Ty ale sezobou ptáci a děti nenajdou cestu domů. Objevuje se pasáž: „*Tak bloudila ubožátka lesem po tři dni a po tři noci.*“ – zmiňují ji záměrně proto, že na ní chci demonstrovat právě opět pohádkový prvek, a to magickou číslovku tři. Když přejdeme k této části pohádky u Němcové, tak překvapivě není tolik obširná, zcela vynechává část s oblázky nebo drobty chleba a rovnou přechází k tomu, že otec děti do lesa odvede, zanechá je tam a děti už cestu domů nenajdou.

Obě pohádky pokračují stejně – děti dorazí k domku, který je celý z perníku (typickým rysem pohádkovosti už je sama o sobě vidina chaloupky postavené z perníku) a začnou ho olupovat. V případě Krásnohorské z chaloupky vyleze zlá čarodějnice, která Jeníčka uvězní (čarodějnice je opět typickou pohádkovou postavou). Němcové verze se zde liší v tom, že v domě nebydlí čarodějnice, nýbrž babka s dědkem, který na děti vyběhne (k povšimnutí je zde i to, že se opět setkáváme

s dvojicí, pozoruhodné je, že zde opět babka přikazuje dědkovi, aby šel děti honit – máme zde opět muže podrobeného ženské moci jako v případě macechy).

U Krásnohorské navazujeme ve fázi, kdy ježibaba zavře Honzíčka do chlívku a Ančička jí musí sloužit a vykrmovat Honzíčka, kterého si chce čarodějnice upéct. *„Honzíčku, vystrč prstíček, abych poznala, jak jsi tlustý.“ Ale Honzíček byl ferina, místo prstíčku pokaždé vystrčil kus oblého dřívka, což čarodějnice napolo slepá nerozeznala, jen jí bylo velice divno, že pranic netloustne.*“ (objevuje se v pohádkách velmi častá forma lsti hlavního hrdiny). Jednoho dne se babice rozhodně i tak Honzíčka upéct. Honzíček ovšem dělá, že neví, jak se na lopatu nasedá a poprosí ježibabu, aby mu to ukázala. *„Čarodějnice poslechla, sedla na lopatu, aby ukázala Honzíčkovi, jak se má držeti, ale ten rychle přiskočil zároveň s Ančičkou, oba pozvedli lopatu, a než se babice nadála, šoupli ji do pece. Upekla se na škvareček.*“

Němcová opět pohádku překvapivě zkracuje – zcela vynechává celou verzi o peci nebo uvěznění dětí – místo toho nahrazuje tím, že dědek z chaloupky začne utíkající děti pronásledovat. Ty doběhnou až k poli se lnem, kde pracuje jistá žena. Tu děti poprosí, aby jim pomohla ze spárů dědka. Žena jim ukáže cestu a slíbí, že dědka pozdrží. *„Děti utíkaly dále, a za chvíli přiběhl dědek a silně si odfukoval. – „Osobo,“ ptal se plečky, „neviděla jste tudy jít děti?“ – „Pleju len,“ odpověděla žena, jakoby mu nerozuměla. „Osobo, ptám se vás, jestli jste viděla tudy jít děti?“ – „Až vypletu a uzraje, budu trhat.“ – „Osobo, rozumějte pak, ptám se vás, jestli jste viděla tudy jít děti?“ „Až vytrháme, budem drhnout semeno a pak len močit.“* (...) pohádka nadále pokračuje ve stejném duchu, žena konverzaci podobně záměrně prodlužuje. Nakonec dědka pošle na opačnou stranu než děti. Dědek to pozná a vztekle se vrací s nepořízenou zpět domů.

V závěru své verze pohádky Krásnohorská ještě záměrně děj o trochu protahuje. Děti upálí zlou čarodějnici, utíkají z chaloupky domů. Přiběhnou ale k jezeru, přes které se nemůžou dostat. Děti slušně poprosí po jezeře plující labuť, zda by je mohla převést. Labuť oba sourozence převezme a ty se šťastně dostanou ke své rodině. K velkému překvapení navíc chudým rodičům, kteří z jejich návratu mají obrovskou radost, přinesou navíc ještě bohatství v podobě kamínků, které si přinesly z perníkové chaloupky a v nichž rodiče poznají drahé kameny. Ze šťastně shledané rodiny tak navíc mizí i veškerá bída a chudoba. Jak vidíme, opět se nám zde projevují typické znaky Krásnohorské. Rodiče, kteří litují svých činů už v počátku, ale činí tak pro dobro svých dětí – doufají, že děti spasí bůh. (Pobožnost se v pohádkách Krásnohorské objevuje

také velmi často). Jak už jsem zmínila v začátku – děti byly hodné a pokorné, navíc si vzájemně pomáhaly – pohádka musí skončit - a taky skončí - šťastně. Hodné děti = dobrý konec (opět jistý apel na dětské čtenáře ve výchovném směru).

Ještě doplníme závěr pohádky u Boženy Němcové. Ta opět vynechává celou část o jezeře či plující labuti, namísto toho můžeme pozorovat, že autorka zřejmě namísto toho použila část s plečkou lnu. Plečka lnu zde není ale osobou náhodnou. Němcová do ní vtělí ducha zesnulé matky, který dětem pomůže, zachrání je a nakonec i dovede šťastně zpět domů (motiv ducha zesnulého také není ojedinělý a velmi často se objevuje např. i v pracích bratří Grimmů). Otec je šťastný z návratu svých dětí a na macechu padne strach, uteče a už nikdy se nevrátí. Děti tak žijí s otcem pokojně až do smrti. Zajímavé je, že u Němcové nemáme rys chudoby, jak je tomu u Krásnohorské. V podání Krásnohorské je hlavní příčinou chudoba, zatímco u Němcové pouhý rozmar a zloba macechy. Můžeme to odvodit i z toho, že u Němcové děti nejsou v závěry odměněny žádným pokladem, ale pouze pokojným a šťastným životem s otcem – silný znak toho, že zlo bylo potrestáno a že ke štěstí netřeba bohatství. Němcová se zde, spíše než na pohádkový děj, zaměřila na podrobné vykreslení postav a jejich vztah mezi nimi. Oproti Krásnohorské zde Němcová poukazuje spíše na to, že dětská zlobivost by se měla do určitých mezí tolerovat, protože je pro děti přirozená a děti si mnohdy sami nedokáží uvědomit následky svých činů – např. v případě, že z chaloupky olupují perníček. O bohatých vyjadřovacích schopnostech autorky už netřeba blíže mluvit.

4. ELIŠKA KRÁSNOHORSKÁ A HANS CHRISTIAN ANDERSEN

Hans Christian Andersen byl dánský pohádkář, básník a dramatik a především vynikající vypravěč. Uznávaným a slavným se stal ale hlavně díky svým pohádkám. Je autorem 156 pohádkových textů a jeho pohádky se těší velké oblibě dodnes, takto o autorovi vypráví kniha Jany Čenkové s názvem *Vývoj literatury pro děti a mládež*.⁴² I přesto, že Andersen pocházel z velmi chudých poměrů, na svoje dětství vzpomíná jako na velmi šťastné a možná i zde se rodí jeho celoživotní zájem o pohádku, neboť jako dítě byl nadšeným posluchačem příběhů, a tak při psaní pohádek čerpal z vlastních zážitků, z ústní lidové slovesnosti, ale také se v jeho pohádkách odrážejí sociální a společenské problémy doby. Andersen je v zásadě autorem - a můžeme říct i zakladatelem - umělé pohádky. Všechny své pohádky ale nevymyslel a některé převzal z ústní lidové slovesnosti (např. známou pohádku *Císařovy nové šaty*). Pokud přejdeme k charakteristice jeho tvorby, je nutno v první řadě zdůraznit, že Andersen byl velký moralista a v některých dílech kladl důraz na křesťanské hodnoty, právě v tomto spatřujeme podobnost s Eliškou Krásnohorskou, kterou, jak jsme již zmínili několikrát, jeho tvorba ovlivnila. Jen doplníme, že Anderson je považován za zakladatele umělé pohádky v globálním měřítku, Eliška Krásnohorská je považovaná za zakladatelku umělé pohádky u nás (právě díky vlivu Andersena). Ironicky ve svých vyprávěních zachycoval lidské nadčasové nectnosti a problémy doby. Své příběhy umisťoval do zcela civilního a obyčejného prostředí (např. do dětského pokoje, což najdeme v pohádce *Cínový vojáček*, nebo na kachní dvorek, jak je tomu v pohádce *Ošklivé kačátko*). Jako vůbec první oživoval i předměty z běžného života.

Jeho tvorba je inspirována folklorem a ve většině případů koncepce jeho příběhů funguje tak, že si vypůjčí námět klasické pohádky, z níž utvoří jakýsi rámec, do kterého zasadí zcela moderní autorskou pohádku. Andersen byl do jisté míry také skeptikem, což se projevuje právě v tom, že jeho pohádky ne vždy šťastně, čili typicky pohádkově, skončí, naopak, najdeme spoustu pochmurných konců. Andersen do těchto příběhů s nešťastnými konci vkládá podtext, že v tomto světě se jen málokdy dočkáme vděku, lásky nebo uznání. Ani tyto pochmurné konce nejsou jeho pohádkám ke škodě, naopak, činí je ještě spanilejšími a krásnějšími a dodávají jim ráz všednosti, člověk tak snadno

⁴² ČENKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*., str.130.

uvěří, že pohádky můžou existovat všude kolem něj. Andersen je vůbec prvním autorem, který do pohádky vnesl civilnost a problémy současného světa – na něj pak v tomto teprve navazovala řada dalších autorů (mj. i Krásnohorská)

Pro Andersena je v pohádkách důležitý i romantický prvek, který nalezneme téměř ve všech jeho vyprávěních (např. *Malá mořská víla*).⁴³

„Jeden z jeho kritiků ho přirovnal k tažnému ptákovu a ta jeho metafora se nezdá tak docela libovolná. V celém básnickově životním příběhu je cosi neskutečného, jako by se byl jen zčásti dotýkal země a nebyl podroben banální gravitaci lidského hemžení. Jako by věčně obnovovaná důvěra v moc dobra a ryzosti nadnášela tíhu každodennosti, jako by – tak jako v povídce *Děvčátka se sirkami* – pro spásu svou nové a nové plamínky vyletovaly proti noci a mrazu“.⁴⁴

4.1 Srovnání pohádky Krásnohorské a Andersena

Abych porovnala tvorbu obou autorů co nejlépe, vybrala jsem si opět pro praktickou ukázkou dvě pohádky. Jedná se o pohádku *Statečný cínový vojáček* od H. Ch. Andersena⁴⁵ a o pohádku *Hříšná ruka* od E. Krásnohorské⁴⁶. I přesto, že se jedná o pohádky zcela rozdílné, jsou u nich patrné některé společné rysy tvorby obou autorů.

Nejprve bych ve zkratce představila děj pohádky *Statečný cínový vojáček*. Hlavním hrdinou příběhu je cínový vojáček – ten je ale, oproti dalším 24 cínovým vojáčkům, se kterými sdílí jednu krabici, jednonohý. Začátek příběhu se odehrává v dětském pokoji, jednonohý vojáček se zamiluje do krásné tanečnice, která bydlí v překrásném zámku. Každého dne se na ni dívá a tajně o ní sní. Jednoho dne vojáčka, který stojí na okenním parapetu, shodí vítr. Vojáček vypadne z okna dolů na dláždění. Tam si ho všimnou dva uličníci, kteří ho pro legraci postaví do papírové lodičky a pustí po vodě, vojáček zapluje do temného okapu. Silný vodní proud ho unáší stále dál, vojáček propluje okapem, na jehož konci je vodopád směřující do vody. Papírová loďka

⁴³ Mezi nejznámější Andersenovy pohádky patří: *Malá mořská víla*, *Cínový vojáček*, *Ošklivé káčátko*, *Pasáček vepřů*, *Malenka*, *O princezně na hrášku*, *Děvčátka se sirkami* nebo *Sněhová královna*.

⁴⁴ Frynta, E.: Doslov. In Andersen, H.Ch., *Flétnové hodiny*., str. 216-217.

⁴⁵ ANDERSEN, Hans Christian. *Pohádky Hanse Christiana Andersena*., str. 43-50

⁴⁶ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky*., str.56-59

se s cínovým vojáčkem potopí a on začne padat ke dnu. Najednou ho ale sní ryba. Vojáček leží v jejím žaludku a myslí si, že je s ním už navždy konec, najednou ale spatří světlo a všimne si, že ryba, která ho spolkla, byla ulovena, prodána na trhu a právě kuchána - shodou okolností - v domě, odkud se vojáček tak nešťastně ztratil. Hospodyně ho vyndá z žaludku ryby a postaví zpět do dětského pokoje. Chlapeček, kterému cínový vojáček patří, ho ale vezme a hodí do ohně. Vojáček se v ohni pomalu rozpouští a naposledy se z plamenů dívá na svou milovanou tanečnici. Najednou průvan uchvátí tanečnici a ta letí do kamen přímo k cínovému vojáčkovi. Když ráno služka přehrabává popel, najde malé cínové srdce, které zbylo z jednonohého vojáčka a ohořelou a začouzenou cetku, která zbyla z tanečnice.

Děj pohádky *Hříšná ruka* E. Krásnohorské vypráví o malém hošíkovi jménem Slávek. Slávek byl zlostné vzteklé dítě. Jednou šel s maminkou kolem hračkářství a spatřil za výlohou dřevěnou trubku, okamžitě chtěl na mamince, aby mu ji koupila. Maminka odmítla a zlostný Slávek se začal vztekat, až maminku udeřil vší silou ručkou do obličeje. Maminka mu řekne, že udeřit matku je největší hřích, po kterém přijde ihned trest. Slávka to vyděsilo a přestal se vztekat. V noci, když všichni spali, se Slávek probudil a zjistil, že jeho ruka, kterou udeřil maminku, je uťata a leží vedle postýlky. Slávek plakal, vylezl z postýlky a stoupl si na parapet. Najednou ho cosi začalo unášet do nebe. Slávek se ocitnul až před samotným Bohem Otcem, ten stál v obklopení andělů, z nichž jeden držel Slávkovu ruku. Bůh se zeptal, kdo z andělů chce tuto ruku hájit. Nikdo se neozval a jeden z andělů už chtěl na ruku vypálit žhavé znamení. Najednou ale z davu vystoupila Slávkova maminka a řekla, že sama na sebe vezme vinu a podstoupí určený trest. Trestající přistoupil k Slávkově mamince, že tedy žhavé znamení vypálí na její ruku. Když ale přešel po ruce, nezůstala na ní ani stopa. Trestající anděl pak pravil: „*Mateřská láska je mocnější všech sil pozemských.*“ Nato zaletěl anděl zpět k dítěti a vrátil mu jeho ruku. Bůh promluvil: „*Cti otce svého a matku svou, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi.*“ Slávek se najednou probudil a ležel doma v posteli v náručí maminky, která mu stírala slzy, a on si všiml, že má obě ručky. Šťastný Slávek si uvědomí, co způsobil a jak za něj maminka trpěla a řekne, že už nikdy nic takového neudělá.

Na základě dějů pohádek a představení předchozích znaků tvorby obou autorů můžeme nyní některé znaky spatřit u obou těchto pohádek. I přesto, že Krásnohorská byla následovatelkou Andersena, zaměřím se nejen na společné znaky, ale tentokrát především i na ty odlišné. Ještě uvedme, že v obou případech se jedná o pohádky

autorské. Oba příběhy se odehrávají ve všedních civilních prostředích – u cínového vojáčka je to dětský pokoj a město, v případě Hříšné ruky je to také civilní prostředí, ve kterém se objevuje hračkářství (můžeme hádat, že jde také o město) a pokoj, ve kterém spí dítě. Společným znakem je tedy všednost a každodennost, která je typická jak pro Andersena, tak pro Krásnohorskou. Navíc obě pohádky nepůsobí typicky pohádkově – objevují se nám zde sice pohádkové rysy jako např. oživé hračky nebo dítě vzlétající do nebe, ale pohádky působí velmi všedně, jakoby se jejich děje mohly odehrávat v jakékoliv době včetně té dnešní. V obou pohádkách také najdeme motiv lásky, i když v jiné podobě. V *Hříšné ruce* je to láska mateřská – šťastná. U cínového vojáčka je to láska milostná a končí nešťastně (nenaplněná) – typicky Andersenovská narážka na to, že v tomto světě se jen málokdy dočkáme vděku, lásky nebo uznání. Zároveň u Andersena můžeme pozorovat záměrné protipóly – jednohý vojáček v protikladu ke krásné tanečnici. Přes vojáčkovo postižení z něj po spálení vznikne něco nádherného a ze zpočátku nádherné tanečnice vznikne jen ošklivá cetka – zřejmě naznačení toho, že na první pohled bychom neměli soudit; z něčeho, co je krásné, nemusí nutně vzejít něco dobrého a naopak – něco „znetvořeného“ může být vnitřně krásnější. Častý, jak u Andersena, tak u Krásnohorské, je motiv náboženský. U Krásnohorské ho zde spatřujeme dokonce v míře značně zvýšené – přímé setkání nehodného dítěte s Bohem a následnou závěrečnou narážku na jedno z desatera. U Andersena přímo v této pohádce ne. Dále opět výchovný motiv, u autorky patrný, opět v případě nehodného dítěte nemajícího respekt z rodičů – trest na sebe nenechá dlouho čekat. U Andersena můžeme za nehodné dítě považovat do jisté míry majitele cínového vojáčka, který ho jen tak vhodí do ohně (neváží si hračky) – ale s příběhem nesouvisí, dítě nijak potrestáno není, stejně tak jako dva uličníci, kteří vojáčka postaví na papírovou loďku. Velmi rozdílný je pohádek i konec – zatímco pro Andersena závěr velmi typicky tragický a pochmurný, u Krásnohorské končí šťastně napravením nehodného dítěte. Jak jsem již zmínila, obě pohádky jsou značně odlišné, lze na nich ale velmi dobře spatřovat typické prvky tvorby obou autorů.

Závěr

V práci jsem se snažila dojít k celkové charakteristice pohádkového stylu specifického právě pro pohádky Elišky Krásnohorské. V první řadě berme v potaz, že Krásnohorská se jako málokdo snažila vcítit do pocitů dětí a pohádky na základě toho upravovat. Její pohádky se nevyznačují dlouhými obsáhlými pasážemi, naopak. Příznačná je pro ni stručnost, ale výstižnost, která ke škodě rozhodně není. Nikdo si se známými pohádkami jako např. *O Popelce* nedokáže tak směle a hravě poradit na několika málo stranách právě tak, jako Krásnohorská. Mimo to se autorka snažila nejen pohádky shromažďovat, ale stála i u zrodu žánru známého jako umělá autorská pohádka – byla jakousi českou obdobou dánského pohádkáře Hanse Christiana Andersena, který je za zakladatele považován v globálním měřítku. Co se týče právě této umělé autorské pohádky, Krásnohorská balancovala mezi pohádkami a povídkami s fantastickými prvky. Co dle mého názoru můžeme Krásnohorské lehce vytknout, je přílišná snaha o výchovnost a někdy i poukazování na náboženské hodnoty. Mnohdy to v pohádkách až přespříliš zdůrazňovala a ani se nesnažila to nijak maskovat. Tato informace ale může být poněkud zavádějící a berme ji jen jako můj osobní názor, nikoliv podloženou skutečnost.

Abych znaky jejích pohádek co nejlépe vystihla, rozhodla jsem se je prakticky analyzovat na její autorské pohádce *O větru*, kterou jsem se v práci, z důvodu lepšího pochopení analýzy, rozhodla dějově přiblížit. K analýze jsem použila *Morfologii pohádky* od Vladimíra Jakovleviče Proppa, který, jak se blíže dočteme v práci, pohádku dělí do jakýchsi 31 schémat či funkcí, které jsou příznačné všem pohádkám. Detailně jsem všechny tyto funkce prošla a dospěla k názoru, že ve většině případů tato schémata v pohádce opravdu najdeme.

Práce se dále zabývala porovnáním s předními českými pohádkáři Boženou Němcovou a Karlem Jaromírem Erbenem. Na základě specifikace pohádkové tvorby každého, zde v závěru nastíním pouze jisté odlišnosti, které vykazují ve vztahu s Krásnohorskou. Božena Němcová se oproti Krásnohorské v pohádkách obsahově neomezovala. Jelikož je ale vynikající vypravěčkou s bohatými literárními zkušenostmi, není to pohádkám na škodu a můžeme volně řečeno říci, že se vyžívá v dlouhých pasážích. Důraz neklade tolik jako Krásnohorská na morální hodnoty, zdůrazňuje je sice také, ale připouští v pohádkách myšlenku, že děti jsou přece pořád jen děti a jejich dětská zlobivost by se měla do určité míry tolerovat. Karel Jaromír

Erben se v pohádkách morálními hodnotami zabývá nejméně, v první řadě mu jde o dokonalý jazyk a vytříbenou formu, nezapře v sobě především vynikajícího básníka, což se do jeho pohádek ve značné míře často promítá. Autorův jazykový projev je specifický a můj názor je takový, že na jeho styl psaní (pro menší děti v původním znění i zřejmě dosti nesrozumitelný) si člověk musí zvyknout a sžít se s ním. Zdůrazněme také to, že Božena Němcová byla představitelkou „autorské adaptace lidových motivů“ (tedy je převyprávěla, značně pozměnila a doplnila na základě svých brilantních vypravěčských schopností), Karel Jaromír Erben (jenž prošel „školou“ bratří Grimmů) zase představoval „uměleckou adaptaci lidových motivů“ (nesnažil se měnit původní motivy a některé jeho texty jsou zcela bez zásahu, v původním duchu, pouze ozvláštněny jeho specifickým jazykovým projevem). Někam na pomezí mezi oba autory bych zasadila Elišku Krásnohorskou. Pohádky jak vytvářela, tak i sbírala, některé přetvářela, ale podstatně jejich jádro neměnila.

Abych tvorby jednotlivých autorů co nejlépe specifikovala, rozhodla jsem se k porovnání jedné společné pohádky *O kohoutkovi a slepičce*. Jak se v práci dočteme a vzhledem k tomu, co je řečeno výše, vidíme v pohádce, jak se krásně liší jednotlivá pojetí – ve verzi Němcové lehce odhalíme její protahování pasáží a obširné vyjadřování, u Erbena vidíme celou pohádku v - pro něj příznačné veršované podobě - s básnickým vyjadřováním a u Krásnohorské sledujeme opět jakýsi výchovný podtext (navíc přidává v závěru i motiv lišky, která má zřejmě představovat narážku na reálný svět), ale také to, že pohádku zbytečně nerozšiřuje ani nezkracuje.

V práci jsem také autory porovnala na základě dvojic (každého zvlášť jen s Krásnohorskou) a dospěla jsem prakticky ke stejnému závěru, jako u předchozí společné pohádky – opět jsem upozornila na některé rozdílné verze v pojetí vlastní autorům.

Závěr práce jsem věnovala osobě H. Ch. Andersena, kterého můžeme považovat za hlavní osobnost, kterou se Krásnohorská inspirovala, podobnost mezi nimi je značná hlavně ve směru umělé autorské pohádky. Vybrala jsem si dvě odlišné pohádky, které spojuje právě styl umělé autorské pohádky, abych oba autory co nejlépe porovnala a demonstrovala typické znaky jejich pohádek. Andersen, stejně tak jako Krásnohorská, klade důraz na reálný svět a každodenní realitu a právě v tomto najdeme největší podobnost jejich pohádek.

Prameny a zdroje

Primární literatura

MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-718-5669-X.

VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra. *Eliška: Krásnohorská*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1987, 318 s.

PROPP, Vladimir Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Editor Hana Šmahelová. Překlad Miroslav Červenka, Marcela Pittermannová. Jinočany: H, 2008, 343 s. ISBN 978-80-7319-085-9.

Sekundární literatura

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. V Brně: Ústav pro etnografii a folkloristiku, Akademie věd České republiky, 1998, 183 s. ISBN 80-850-1006-2.

KLÍMOVÁ, Dagmar a Jaroslav OTČENÁŠEK. *Česká pohádka v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012, 149 s. ISBN 978-80-87112-50-2.

VYHLÍDAL, Zdeněk. *Klasická pohádka a skutečnost*. 1. vyd. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2004, 207 s. ISBN 80-726-6164-7.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 171 s. ISBN 80-736-7095-X.

FORST, Vladimír. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce 1 A - G*. Praha: ACADEMIA, 1985., 900 s.

FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce 2 K – L*. Praha: ACADEMIA, 1985-2008, 1377 s. ISBN 978-802-0015-723.

FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce. 3 M – O*. Praha: Academia, 2000, 728 s. ISBN 80-200-0708-3.

- CHALOUPKA, Otakar. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti..* Brno: Centa, 2005, 1116 s. ISBN 80-867-8503-3.
- KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. 4 rozš. a upr. vyd. Praha: Albatros, 2008, 1116 s. Albatros In. ISBN 978-800-0021-546.
- PEŠAT, Zdeněk. *Eliška Krásnohorská: Výbor z díla II. Studie, kritiky a paměti*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, 554 s.
- KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Pohádka O Větru*. Praha: Dědictví Komenského, 1927, 58 s.
- KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky*. Praha: Jos. R. Vilímeček, 1904, 380 s.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Báchorky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, 162 s.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, 319 s.
- ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Praha: Melantrich, 1939, 256 s.
- ERBEN, Karel Jaromír. *České prostonárodní pohádky a pověsti*. Praha: Mladá fronta, 1955, 160 s.
- ANDERSEN, Hans Christian. *Flétnové hodiny*. Praha: Mladá fronta, 1969, 221 s.
- ANDERSEN, Hans Christian. *Pohádky Hanse Christiana Andersena*. Vyd. 1. Překlad Gustav Pallas. Ilustrace Michail Fjodorov. Praha: Ikar, 1997, 98 s. ISBN 80-720-2159-1.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Retrospektivní bibliografie Elišky Krásnohorské

Příloha č. 2: Fotografie Elišky Krásnohorské

Přílohy

Příloha č. 1: Retrospektivní bibliografie Elišky Krásnohorské

INDIVIDUÁLNÍ:⁴⁷

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Pohádka o větru*. Praha: Ženský výrobní spolek Český, 1877.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Elišky Krásnohorské Tři pohádky*. Praha: Alois Wiesner, 1885.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Elišky Krásnohorské Tři pohádky*. Praha: Alois Wiesner, 1885.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Mladým srděčkům*. Praha: Rudolf Storch, 1887.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Z tajemných říší*. Praha: A. Storch syn, 1887.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Pohádky z daleka i blízka*. Praha: Alois Hynek, 1904.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Pohádky z daleka i blízka*. Praha: Alois Hynek, 1904. Pokladnice mládeže, 99.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *O draku Kraku*. Pacov: Přemysl Plaček, 1918. Pohádková kytice, 15.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *O draku Kraku*. Pacov: Přemysl Plaček, 1918. Pohádková kytice, 15.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Pohádky z daleka i blízka*. Nové vyd. Praha: Alois Hynek, 1921. Pokladnice mládeže, 99.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Pohádky z daleka i blízka*. Praha: Alois Hynek, 1922.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Pohádka o větru*. Praha: Dědictví Komenského, 1927. Spisy Dědictví Komenského, 274.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Pohádky Elišky Krásnohorské*. 1. vyd. Praha: SNDK, 1958. Z pohádky do pohádky.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Svízel a štěstěna*. 1. vyd. Praha: SNDK, 1965. Pro malé čtenáře.

⁴⁷ *Souborný katalog ČR* [online]. c 2001-2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.caslin.cz/>

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Z pohádky do pohádky*. Praha: XYZ, 2005. ISBN 80-86864-41-3.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Z pohádky do pohádky*. Brno: Tribun EU, 2009. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-7399-239-2.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Kocour v botách a jiné pohádky*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-462-7.

SPOLUAUTORSTVÍ⁴⁸

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anežka ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1892.

ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka a Eliška KRÁSNOHORSKÁ. *Povídej, povídej*. Praha: Alexander Storch, 1893.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Pohádky naší babičky*. Praha: Vilímek, 1901.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Pohádky zimního večera*. Praha: Vilímek, 1901.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky. I. II. 2. vyd.* Praha: Vilímek, 1902.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Pohádky naší babičky. 3. vyd.* Praha: Vilímek, 1904.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Pohádky zimního večera. 3. vyd.* Praha: Vilímek, 1904.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky. I. II. 3. vyd.* Praha: Vilímek, 1904.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky. 5. vyd.* Praha: Jos. R. Vilímek, [s.a.].

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Pohádky naší babičky. 4. vyd.* Praha: Vilímek, 1922.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Pohádky zimního večera. 5. vyd.* Praha: Vilímek, 1922-1932.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Pohádky zimního večera. 4. vyd.* Praha: Vilímek, 1922.

⁴⁸ *Souborný katalog ČR* [online]. c 2001-2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.caslin.cz/>

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky*. 6. vyd. Praha: Jos. R. Vilímek, 1934.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anežka ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ. *Pohádky naší babičky*. VIII. vyd. Praha: Jos. R. Vilímek, 1940.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anežka ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ. *Pohádky zimního večera*. VIII. vyd. Praha: Jos. R. Vilímek, 1940.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anežka ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky*. Praha: Jos. R. Vilímek, [s.a.].

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anežka ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky*. VII. vyd. Praha: Jos. R. Vilímek, 1940.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anežka ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ. *Pohádky naší babičky*. IX. vyd. Praha: Jos. R. Vilímek, 1941.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anežka ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ. *Pohádky zimního večera*. IX. vyd. Praha: Jos. R. Vilímek, 1941.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anežka ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ. *Z pohádky do pohádky*. IX. vyd. Praha: Jos. R. Vilímek, 1941.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Rýbcoul; Trojí přání*. Praha: Brázda, 1947. Brázda dětem.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anežka ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ. *Pohádky naší babičky*. Vimperk: Papyrus, 1991. ISBN 80-900675-0-6.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a František BER. *Pohádky Elišky Krásnohorské*. České Budějovice: Jih, 1995. ISBN 80-901921-0-6.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a Anna SLUKOVÁ. *Pohádky naší babičky*. Praha: Levné knihy KMa, 2001. ISBN 80-7309-005-8.

VÝBORY POHÁDEK E. KRÁSNOHORSKÉ⁴⁹

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška a František BER. *Pohádky Elišky Krásnohorské*. Vimperk: Papyrus, 1995. ISBN 80-901921-0-6.

⁴⁹ *Souborný katalog ČR* [online]. c 2001-2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.caslin.cz/>

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška, Karel Jaromír ERBEN a Božena NĚMCOVÁ. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: XYZ, 2009. ISBN 978-80-7388-264-8.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška, Karel Jaromír ERBEN a Božena NĚMCOVÁ. *Zlatá kniha pohádek*. vyd. 2. Praha: XYZ, 2010. ISBN 978-80-7388-460-4.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška, Karel Jaromír ERBEN a Božena NĚMCOVÁ. *Zlatá kniha pohádek: největší pokladnice národních pohádek*. Praha: XYZ, 2011. ISBN 978-80-7388-529-8.

ZVUKOVÉ ZÁZNAMY⁵⁰

VONDROVIC, Tomáš. *Pohádky na dobrou noc* [zvukový záznam na CD]. Praha: Multisonic, 1994.

PŘEKLADY POHÁDEK E. KRÁSNOHORSKÉ⁵¹

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Pripovedka o vetru: česka narodna pravijica*. Ljubljana: Narodna škola, 1887.

ČASOPISECKÉ PŘÍSPĚVKY⁵²

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Sněhulka. *Jarý věk* 2. 1884, č. 3, s. 82-83.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. O třech semínkách. *Budečská zahrada*. 1885, č. 9, s. 130-131.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. O třech semínkách. *Budečská zahrada*. 1885, č. 10, s. 148-150.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Aprílem. *Malý čtenář* 12. 1892-1893, č. 14, s. 212-216.

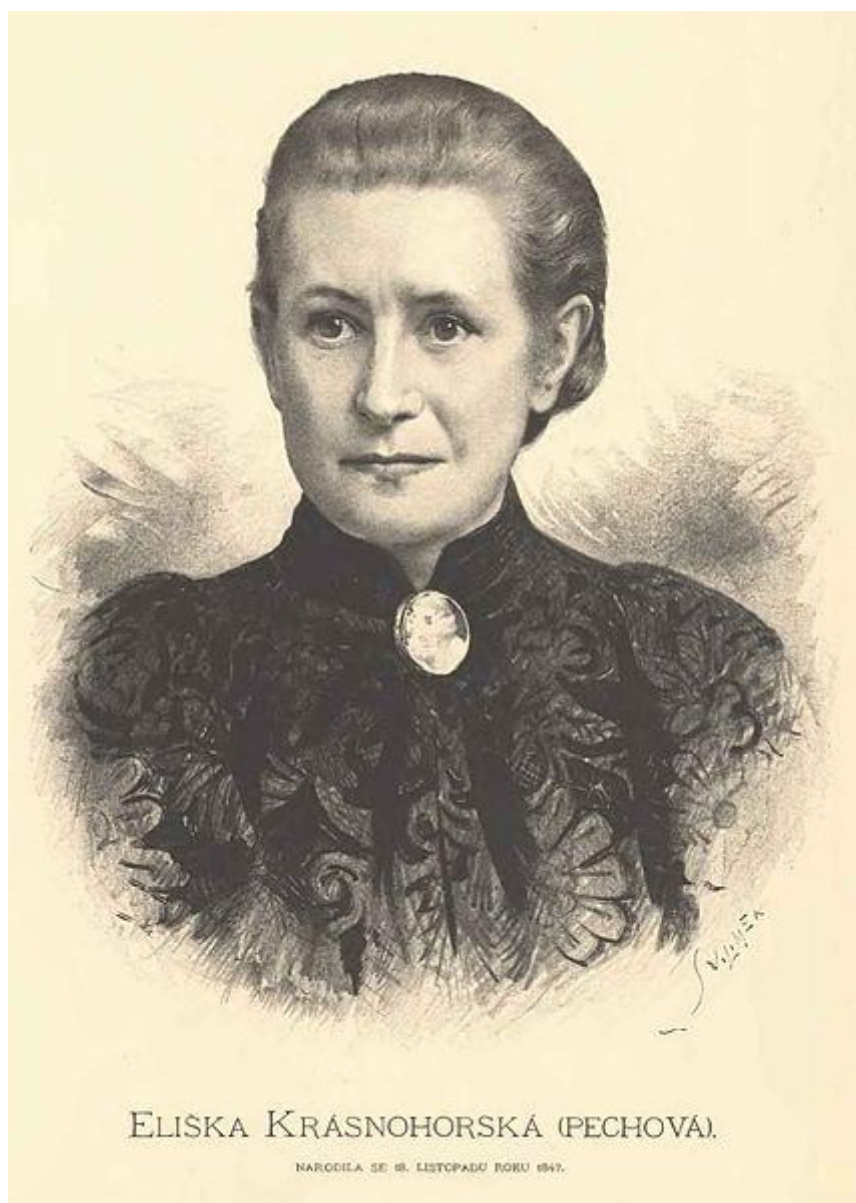
KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. U velkých pánů. *Malý čtenář* 15. 1895-1896, č. 1, s. 2-5.

⁵⁰ *Souborný katalog ČR* [online]. c 2001-2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.caslin.cz/>

⁵¹ *Souborný katalog ČR* [online]. c 2001-2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.caslin.cz/>

⁵² Retrospektivní bibliografie české literatury 1775-1945. *Ústav pro českou literaturu AV ČR*, v. v. i. [online]. c 2010 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://retrobi.ucl.cas.cz/retrobi/domu.8>

Příloha č. 2: Obrázek Elišky Krásnohorské⁵³

⁵³ [online]. [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Jan_Vilímek_-_Eliška_Krásnohorská.jpg